

Jeugdparticipatie 25 vuistregels

Stichting Alexander

COLOFON

Auteurs Team en bestuur Stichting Alexander, met dank aan iedereen die een bijdrage heeft geleverd.

Illustraties Mensah van der Wal

Ontwerp www.ontwerppartners.nl

2e druk
© Stichting Alexander, 2019
ISBN/EAN: 978-90-8903-031-3

Bestellen Deze uitgave is voor € 5,- te bestellen via onze website: www.st-alexander.nl
Of stuur een mail naar: info@st-alexander.nl

De inhoud van deze publicatie (of onderdelen daarvan) mag vrijelijk gebruikt worden, mits met bronvermelding.

Jubileumuitgave ter gelegenheid van
het 25-jarig bestaan van Stichting
Alexander

Voorwoord

In het voorjaar van 2018 zijn we begonnen met het opstellen van 25 vuistregels voor jeugdparticipatie. Dat deden we vanwege het heuglijke feit dat Stichting Alexander in 2018 haar 25-jarig bestaan vierde. Een aantal vuistregels hebben we al eerder gepubliceerd. In dit handzame boekje hebben we de 25 vuistregels gebundeld, voorzien van fraaie illustraties.

We hebben bij aanvang gezocht naar een passend woord, het oer-Hollands woord 'vuistregel' past het beste. Wikipedia hanteert de volgende definitie: een vuistregel is in een meer algemene betekenis van een vereenvoudigde benadering van een complex probleem die desondanks in de praktijk bruikbaar is en voldoet. Treffender kan het niet, want jeugdparticipatie is niet alleen een containerbegrip geworden, er bestaan ook vele verschillende percepties van wat jeugdparticipatie eigenlijk betekent. Daarbij zien we ook dat de praktijk van jeugdparticipatie complex en weerbarstig is.

De vuistregels zijn samengesteld door team- en bestuursleden van Stichting Alexander, soms ook met medewerking van jongeren en andere professionals. We danken hen voor hun bijdrage. Voor de nadere toelichting op elke vuistregel hebben de samenstellers alle ruimte gekregen,

we hebben niet gewerkt volgens één format. De toelichtingen op de vuistregels zijn daarom zeer verschillend, soms in de sfeer van een column, dan in de vorm van een interview, dan weer luchtig qua inhoud, en enkele anderen ook wat stellig en/of wetenschappelijk onderbouwd. Juist dit palet aan verschillende toelichtingen, maakt ook duidelijk dat jeugdparticipatie vele gezichten kent en dat de praktijk van jeugdparticipatie ook verschillend uitpakt.

De vuistregels – en ook de toelichtingen hierop – zijn niet in beton gegoten, er is een zekere ruimte voor interpretatie. De vuistregels moet je dan ook in de context plaatsen waarin er samen met de jongere(n) wordt gewerkt. Zo zal een aantal vuistregels net iets anders uitpakken in de wijk, op school of in een jeugdhulpinstelling; als ook als het gaat om onderzoek of beleidsvorming, in een landelijke of lokale setting. De strekking van elke vuistregel blijft naar ons idee wel altijd overeind.

Hoewel wij – in het kader van het 25-jarig bestaan van de stichting – 25 vuistregels introduceren, zijn er nog wel meer vuistregels voor jeugdparticipatie te bedenken. Zo zijn er ook andere typen vuistregels ontwikkeld, zoals handleidingen en handvatten. Ze hebben allemaal tot

doel de weerbarstige praktijk van jeugdparticipatie een handje op de goede weg te helpen.

We hopen dat onze 25 vuistregels een bijdrage leveren aan het verdere debat over belang, betekenis en verankering van jeugdparticipatie en dat dit handzame boekje ook voor de praktijk bruikbaar is en voldoet.

Veel leesplezier.

Leo Rutjes
Directeur

De Vuistregels

Participatie...

Vuistregel 1

Participatie begint en slaagt bij goede informatie

Toegang hebben tot goede informatie over dingen die je aangaan is voor alle jongeren belangrijk. Het gaat dan bijvoorbeeld over informatie over voorzieningen, zelfstandig worden, rechten en plichten, etc. In deze vuistregel richten wij ons echter op die jongeren, die zich actief in (willen) zetten in de samenleving: in de wijk, op school, in de gemeente. Wij zijn namelijk van mening dat goede informatie een voorwaarde is voor jongeren om betekenisvol te kunnen participeren. Je hebt het dan over toegankelijke en begrijpelijke informatie over hetgeen waarover je wilt meepraten, maar ook informatie over verschillende manieren om mee te doen. Participatie begint en slaagt bij goede informatie.

Heldere informatie over bestaande (beleids)structuren

Van jongeren wordt verwacht dat zij meedenken over bijvoorbeeld lokaal beleid of het beleid binnen een instelling. Maar regelmatig horen wij van hen terug dat ze eigenlijk geen idee hebben wat een instelling of gemeente precies doet en dat ze het daarom heel moeilijk vinden om mee te denken. Waar is bijvoorbeeld een jeugdinstelling of een gemeente überhaupt verantwoordelijk voor en waarvoor niet? En op wat voor manier kan de gemeente iets betekenen voor haar inwoners, in het bijzonder de jongeren? Deze informatie is dus

van belang om de kaders waarbinnen jongeren kunnen meedenken en hun mening kunnen geven te verhelderen.

Toegankelijke informatie over mogelijkheden tot inspraak en medezeggenschap

Als er met bovenstaande informatie bij jongeren een goed beeld bestaat van de (beleids)structuren - in de wijk, op school, in de jeugdinstelling en/of gemeente - en er wordt verwacht of verlangd dat jongeren hun mening geven op

bepaalde zaken, is de informatie dan ook toegankelijk? Menig beleidsdocument, en met name van de gemeente, hebben een goede ‘vertaling’ nodig om überhaupt te begrijpen waarover het gaat, wat er eigenlijk gevraagd wordt en op welke wijze je kunt reageren. Het kan en mag niet zo zijn dat deze informatie niet op maat is gesneden.

Uitnodigende informatie over mogelijkheden tot eigen initiatieven

Er is voor jongeren niet alleen inhoudelijke informatie nodig over een maatschappelijk vraagstuk, maar er is ook informatie nodig over mogelijkheden om te participeren. Waar kunnen zij terecht als zij een goed idee hebben of wanneer zij ergens tegenaan lopen? Welke kanalen zijn er beschikbaar binnen een organisatie of gemeente om ook daadwerkelijk een nieuwe activiteit te ontplooiën of te kunnen participeren (en onder welke voorwaarden)? We weten dat jongeren deels ook hun eigen weg wel vinden met allerlei activiteiten, dat blijft dan meestal wel onder de radar van instellingen en gemeenten. Het zou zo mooi zijn als men hiervan ook weet heeft en de jongeren proactief opzoekt met informatie over participatiemogelijkheden.

Wat betekent dit voor de jeugdprofessional?

Niet alleen jongeren hebben voldoende informatie nodig om te kunnen participeren. Hetzelfde geldt voor de volwassen professionele wereld rondom jongeren: professionals (docenten, hulpverleners, ambtenaren, e.d.) en bestuurders. Om ervoor te zorgen dat jongeren betekenisvol kunnen participeren, is het van belang dat volwassenen kennis hebben over de leefwereld van jongeren, maar bovenal hoe deze in te zetten bij een debat over of onderzoek naar een maatschappelijk vraagstuk. Want zonder deze kennis en slechts werkend vanuit je eigen professionele leefwereld, kun je ‘oplossingen’ en ‘projecten’ bedenken met de beste intenties, maar ze zullen niet of nauwelijks werken en/of aanslaan bij jongeren.

Kortom: informeer jezelf (over de leefwereld en passende manier van participeren) en informeer de jongeren op het juiste moment, en op een uitnodigende en toegankelijke wijze.

Vuistregel 2

Participatie:
daar word je sterker van

Anjali, lid Jeugdplatform Amsterdam

Anjali is 17 jaar, woont op kamers in Amsterdam en zet zich al meer dan 2 jaar in als Adviesgroeplid bij Jeugdplatform Amsterdam. Door regelmatig mee te praten en haar ervaringen te delen, hoopt ze dat de jeugdhulp en het passend onderwijs in Amsterdam verbetert. In dit vraaggesprek lees je waarom dit voor haar zo belangrijk is en wat het haar persoonlijk heeft gebracht.

Anjali, je zit nu ruim 2 jaar bij Jeugdplatform Amsterdam, waarom heb je je aangemeld?

Ik werd er door mijn toenmalige begeleider bij Elance Academy (coachingsacademie voor meiden en jonge vrouwen) op gewezen. Zij zei dat dit echt iets voor mij was en dat ik het moest proberen. Het leek mij ook leuk, dus ik dacht: waarom ook niet, ik ga het gewoon proberen. Het sprak mij aan omdat ik met mensen in gesprek kon die meer en andere ervaringen in het leven hadden dan ik én dat ik ook mijn mening en ervaring aan hen kon laten horen. Het is leuk om zien hoe verschillend mensen ergens over kunnen denken.

Weet je nog wat voor meisje je toen was?

Ik was onzeker! Ik was echt heel bang, ik wist niet wat ik moest doen en ik wist niet wat ik moest zeggen. Volgens mij ben ik de hele vergadering stil geweest. Ik heb mezelf wel voorgesteld, maar dat vond ik heel eng. Maar toen werd

ik een soort van onder de hoede genomen door 2 Adviesgroepleden, dat was heel fijn en hielp echt. Een van hen was van mijn leeftijd - toen 15 jaar - dus had ik toch iemand om tegen te praten. En zij gaven me het gevoel dat ik kon zeggen wat ik wilde en dat ik erbij hoorde. En toen werd het steeds leuker en leerde ik de rest ook beter kennen.

En wat voor meisje zit er nu tegenover me?

Nu ben ik juist zelfverzekerd. Ik durf mijn mening te geven en durf dingen gewoon te zeggen. Ik durf nu zelfs voor grote groepen te spreken, dat was eerst ondenkbaar. Het Jeugdplatform en me inzetten voor anderen is nu echt een belangrijk deel van mijn leven geworden. Je bent lid van een groep die je vertrouwt. Ik weet van sommigen dat ik hen midden in de nacht kan bellen als er iets is. Dat is zo fijn!

Dat is een enorm verschil.

Ik durf nu voor groepen te praten en de manier hoe ik dingen zeg en vertel is ook verbeterd. Dat komt door veel te oefenen en omdat mensen je helpen als je er even niet uitkomt. De andere jongeren en ouders hielpen me met het aanvullen of aanscherpen van antwoorden of vroegen juist door als iets niet duidelijk was. En daar leer je dan weer van voor de volgende keer, want dan denk je: Ja, zo bedoelde ik het inderdaad. Het heeft me ook veel kennis opgeleverd. Eerst wist ik bijvoorbeeld niets over mantelzorg, pri-

vacy of bejegening en nu praat ik erover met 'hoge mensen'. Dat is echt leuk en fijn. Ik doe een zorg-opleiding en merk dat ik soms meer weet dan de gemiddelde leerling. Het is heel leerzaam, je leert zoveel van andere jongeren en ouders, maar ook van ambtenaren en onderzoekers. Het is heel mooi om te zien hoe verschillend mensen zijn en wat je allemaal van ze kan leren, van hun ervaringen.

Anjali en Nickey in gesprek.

En wat betekenen deze kennis en vaardigheden voor jou?

Ik woon in een zorginstelling (kamertraining), dus ik ben vaak met begeleiders in gesprek en er moeten veel dingen geregeld worden. Dan is

het handig om te weten wat er bijvoorbeeld gaat veranderen als ik 18 word, hoe dingen binnen de jeugdhulp werken en hoe ik mezelf goed kan verwoorden.

Op school en stage heb ik er ook veel aan. Je moet op school voor groepen praten, maar dat leer je daar niet echt. Dat heb ik dus mooi in de afgelopen twee jaar kunnen doen. Ik merk soms dat ik daarin een soort voorsprong heb op anderen uit mijn klas. Zij vinden het soms ook gek dat ik over dingen als mantelzorg kan meepraten.

Heeft het ook invloed op jouw eigen hulptraject gehad?

Ja, het heeft me vooral geholpen dat ik bij een groep terecht kon met allemaal verschillende ervaringen. Ook toen ik uit huis geplaatst werd en tijdelijk in een andere stad woonde, bleef ik naar de vergaderingen en bijeenkomsten komen. Ik kon de anderen om tips en adviezen vragen en zo konden zij me helpen me beter te verwoorden wat ik wilde en nodig had qua hulp. En ik was het natuurlijk ook al een beetje gewend om mijn mening te geven. Dat helpt je heel erg als je hulp krijgt.

Je hebt heel veel positieve ervaringen. Is het ook wel eens minder leuk?

Niet persé minder leuk, maar eerder moeilijk. Soms voeren we heel persoonlijke gesprekken die dicht bij je komen, dan is het soms best zwaar en moeilijk. Maar *in the end* is het dan ook weer

leerzaam en blijkt 't het altijd waard te zijn. En soms is het wel zwaar om na school nog alle bijeenkomsten bij te wonen.

Heb je eigenlijk het idee dat je écht iets hebt kunnen veranderen de afgelopen jaren?

Ja, dat denk ik wel. We gaan vaak uitgebreid met mensen van instellingen en de gemeente in gesprek, dus beide kanten kunnen hun verhaal vertellen en dingen uitleggen. Ik denk zeker dat ze dingen van wat wij vertellen 'meenemen',

maar of het ook echt doorgevoerd wordt... dat weet je nooit. Het zou beter zijn als mensen vaker laten weten wat ze er precies mee doen. Van sommige dingen weet ik wel zeker dat we invloed hebben gehad, zoals bij de werkgroep Privacy. Ze hebben toen hele teksten op de website aangepast op aanraden van de jongeren. Ze hebben het echt helemaal herschreven, korter én makkelijker te begrijpen voor jongeren. Ze luisterden daar ook heel goed! We stelden ze heel veel vragen en daarom moesten ze wel over bepaalde dingen gaan nadenken.

Anjali met mede-Jeugdplatform lid Rebecca op een congres over privacy.

Vuistregel 3

Participatie in onderzoek: de doelgroep actief van kop tot staart

Veel onderzoeken worden vaak uitgedacht in de ivoren torens van de onderzoeksinstituten, universiteiten en hogescholen. Op basis van theoretische modellen en literatuurstudies worden plannen gemaakt en uitgevoerd door professionele, hoogopgeleide onderzoekers, vaak met een behoorlijke afstand van de doelgroep. Dat kan een stuk participatiever, want dat levert relevanter onderzoek op dat beter aansluit bij de werkelijke leefwereld van jongeren en ouders, met meer maatschappelijke impact.

Er liggen kansen om de doelgroep te betrekken bij verschillende stappen in het uitvoeren van onderzoek, en de grootste winst is te behalen als ze bij alle stappen actief worden betrokken. Denk aan input en advies van de doelgroep op het theoretisch kader, de vraagstelling, de onderzoeksvorm, het ontwerp, de meetinstrumenten, de dataverzameling, de analyse, interpretatie en rapportage/publicatie van de onderzoeksresultaten. En de doelgroep kan ook betrokken worden bij wat er na afronding van het onderzoek met de bevindingen moet gebeuren, hoe de maatschappelijke impact van het onderzoek vergroot kan worden. Denk ook aan volwaardig participatief onderzoek, waarin de doelgroep als mede-onderzoeker actief is. Daar is veel kennis over en deze vorm van onderzoek wordt wereldwijd uitgevoerd, in Nederland door Stichting Alexander.

Tips en adviezen van ouders en jongeren over het doen van interviews

Een concreet voorbeeld van wat participatie van de doelgroep bij onderzoek kan betekenen zien we in een onderzoek van het UMCG. Het UMCG doet onderzoek naar 'goede hulp bij ingewikkelde opvoedsituaties' en de onderzoekers hadden de volgende adviesvraag: *wat kan je als interviewer het beste doen als je op huisbezoek gaat voor een interview bij een gezin waar veel aan de hand is?* Een gemengde groep ouders en jongeren met ervaringskennis over het onderwerp gaven hierover advies. Hierbij hun tips en adviezen.

Tips voor onderzoekers bij het eerste contact:

- Wees jezelf
- Maak duidelijk wat de bedoeling is
- Geef aan dat alle gegevens anoniem worden verwerkt en wat dat betekent
- Geeft het aan als er een beloning is
- Stem de beloning af op de behoeften van de doelgroep
- Besef dat het kwetsbare mensen zijn
- Leg uit waarom het onderzoek belangrijk is
- Stel een neutrale/leuke plek voor
- Wees duidelijk over praktische zaken; waar, wanneer, hoe laat vindt het plaats?

Tips voor onderzoekers bij binnenkomst:

- Neem gerust een kleinigheid mee (bloemen of iets lekkers)
- Stel de cliënten op hun gemak
- Zorg voor een goede sfeer (een grapje kan geen kwaad)
- Vraag de deelnemers of het nog wel uitkomt, of ze wel gelegenheid en zin hebben
- Probeer te praten over neutrale/leuke onderwerpen

Tips voor onderzoekers tijdens het interview:

- Wees eerlijk
- Laat geen waardeoordeel zien
- Toon begrip/medeleven/empathie
- Geef aan dat er niets verteld hoeft te worden als diegene het niet wil
- Let op je bewoording; probeer jezelf positief te verwoorden i.p.v. negatief
- Begin luchtig, er moet eerst vertrouwen gewonnen worden
- Zorg voor iets te knabbelen voor (jonge) kinderen
- Blijf respectvol tegen de ouders
- Geef in de afronding aan wat je doet met de informatie die je in het gesprek opvangt
- Houd de vragenlijst in je hoofd maar niet in je hand

Tips voor onderzoekers bij afronding:

- Vat samen wat naar voren is gekomen in het gesprek
- Vraag of de cliënten een terugkoppeling willen en hoe
- Bedank ze voor hun deelname
- Vraag hoe ze het hebben ervaren
- Vraag of er nog wat gezegd moet worden

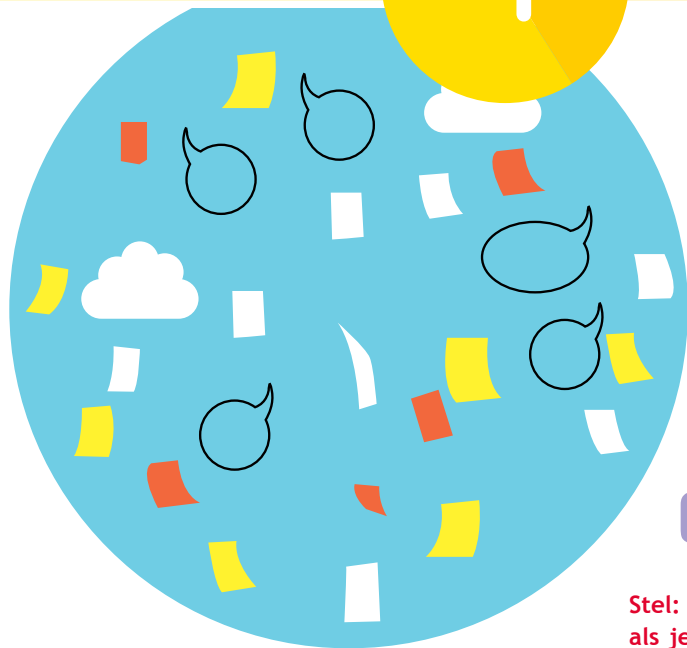
Tips voor onderzoekers bij opvolging:

- Geef een terugkoppeling van het hele onderzoek
- Bedank ze weer voor hun deelname
- Geef aan dat ze er niet alleen voor staan ofwel toon steun

Onze oproep aan onderzoekers is om deze tips echt te gaan gebruiken. De tips zijn relevant voor iedereen die ooit interviews doet of gaat doen met ouders en jongeren over lastige onderwerpen.

Vuistregel 4

Participatie is durven dromen

Stel: je hebt je nachtlampje net uit geklikt, als je merkt dat Klaas Vaak naast je staat. Bij wijze van uitzondering mag je kiezen: wil je vannacht een mooie droom of een nachtmerrie? De keuze zal voor de meeste mensen niet moeilijk zijn. Overdag gelden er echter heel andere wetten, in ieder geval als het om participatie gaat. Want op de een of andere manier weten de meeste mensen in eerste instantie vooral goed te benoemen wat ze in ieder geval niet willen.

Het kan een belangrijke bijdrage van participatie zijn dat een deelnemer droomt, dat de deelnemer mag dromen. Dat hij of zij benoemt wat hij wél wil. Als begeleider van een participatietraject is het om verschillende redenen belangrijk dat je hier van meet af aan voorzichtig op bijstuurt in het proces. Ten eerste: wat iemand níet wil, zegt weinig over wat hij wél wil. Door de deelnemer uit te nodigen ook na te denken over hoe dingen wel goed zouden kunnen zijn, wel zouden kunnen werken, komt nieuwe kennis naar boven waar iedereen wat mee kan. Ten tweede: je wil voorkomen dat andere deelnemers afhaken of worden meegezogen in een sfeer van negativiteit. Je wil deelnemers niet de mond snoeren en het is zeker ook belangrijk ruimte geven om minder fijne ervaringen en emoties te delen, zodat er vervolgens ruimte ontstaat voor 'hoe dan wel'. Het duidelijk afbakenen van fases in een bijeenkomst kan daarbij helpen.

Er zijn echter situaties, waarin het begeleiden van een participatieproces de balans en het vakmanschap van een ervaren acrobaat vereist. Als de frustraties en teleurstellingen alomtegenwoordig en erg groot zijn, is het de kunst te luisteren totdat de deelnemers zich voldoende gehoord voelen, de doorstap willen maken naar hun wensen en verlangens en bereid zijn mee te gaan in jouw positieve parafrase. Te kort luisteren leidt tot extra frustratie, bij te lang luisteren haken andere deelnemers definitief af.

En als laatst maar zeker niet onbelangrijk, betrek de deelnemers actief bij je zoektocht om deze balans te vinden, want als alle deelnemers zich mede-eigenaar voelen over een bijeenkomst dan is de kans groot dat deze 'magische' momenten zal opleveren, en heldere, prettige droombeelden.

Vuistregel 5

Participatie is een recht

Even voorstellen. Hoi, wij zijn Eva (11 jaar) en Elena (11 jaar). Wij hebben samen meegedaan aan de kinderonderzoeksgroep.

Wat is de KinderOnderzoeksGroep?

Eva: De kinderonderzoeksgroep is een activiteit voor na school, waarin je in een groepje leert over kinderrechten en daar onderzoek naar gaat doen. Je leert hoe je onderzoek moet doen, en ook de verschillende methoden, zoals observeren, interviews en vragenlijsten. Aan het eind doe je een presentatie over wat je ontdekt hebt.

Zouden jullie de KinderOnderzoeksGroep ook aanraden aan anderen?

Eva: Ik zou de kinderonderzoeksgroep aanraden.
Elena: Ik zou het vooral doen omdat het interessant is en je leert er veel van. Je mag zelf onderwerp kiezen waar je het over wil hebben, maar het moet wel over een kinderrecht gaan.

Waar ging jullie onderzoek over?

Eva: Ons onderzoek ging over jeugdparticipatie. Dat is het recht om mee te beslissen, dus dat je als kind mee mag beslissen over zaken die jij belangrijk vindt.
Elena: Onze methodes waren vragenlijst uitdelen en interviews houden met experts.

Wat waren jullie conclusies?

Elena: We zijn tot de conclusie gekomen dat de meeste kinderen niet weten dat ze mogen meebeslissen. En als ze dat wel willen doen weten ze niet hoe ze dat aan de gemeente moeten laten weten.
Eva: We hadden dat eigenlijk niet verwacht, want

ik dacht bijvoorbeeld dat het wel vaak zou gebeuren dat kinderen mochten meebeslissen maar dat is dus toch niet zo.

Is er nog iets dat jullie vertellen?

Eva: We willen nog tegen jullie zeggen dat jullie moeten weten wat jullie rechten zijn. En dat jullie ook voor jullie rechten moeten opkomen en vooral dat volwassenen ook naar kinderen moeten luisteren.

Elena: Ik dacht ook in het begin, kinderrechten, vast veel te saai en veel te ingewikkeld, maar je moet het gewoon doen want het is heel leuk en je leert er heel veel van!

De KinderOnderzoeksGroep (KOG) is een methode waarin kinderen onderzoeksvaardigheden leren, door zelf een onderzoek te doen naar een onderwerp dat zij belangrijk vinden. Het VN-kinderrechtenverdrag is het uitgangspunt. De afgelopen 10 jaar hebben kinderen bijvoorbeeld onderzoek gedaan naar de vrije tijd van kinderen, pesten op school en hoe kinderen en volwassenen tegen opvoeding aankijken. Maar ook onderwerpen als verwaarlozing van kinderen, invloed van woonomgeving op kinderen, vluchtelingen, kindbruiden en 'wat vertellen kinderen wel/niet aan volwassenen?' zijn aan bod gekomen. Elena en Eva deden hun onderzoek over participatie.

Vuistregel 6

Participatie begint in de eigen omgeving

Van jongs af aan is werken met kinderen en jongeren de passie van Brigitte van Teeffelen. Ze werkte als kinderwerkster, leidinggevende kinderopvang en nu buigt ze zich bij de gemeente Amsterdam-Noord als adviseur Jeugd graag over het vraagstuk: Hoe kun je kinderen structureel meenemen bij échte verandering in de wijk?

In 2015 kwam wijk de Banne veelvuldig negatief in het nieuws door het probleemgedrag van een groep jongeren. Er werd veel over jongeren gesproken, maar Brigitte wilde vanuit de gemeente preventief met de jeugd praten. Ze wilde weten wat voor hen belangrijk is in hun wijk. Kinderen laten meepraten was nieuw binnen het Stadsdeel. Het beeld was dat kinderen toch een bioscoop, zwembad of Efteling willen. Samen met Stichting Alexander sprak Brigitte kinderen uit de Banne. Ook werden zij gehoord tijdens de allereerste Kinderconferentie in Noord. Wat bleek? De meiden wilden een plek om te chillen, de jongens een kunstgrasveld. Met medewerking van scholen en een budget, onderzochten de meisjes en jongens samen met de gemeente de

mogelijkheden. Hetzelfde jaar nog was de wijk een chillplek en kunstgrasveld rijker. Blij zegt Brigitte: “De kinderen voelden zich gehoord, in hun kracht gezet en ondervonden dat hun stem telt.”

Onvergetelijk was voor Brigitte één van de meisjes die vertelde dat er in hun portiek met graffiti op de muur stond dat haar broertje dood moest. Dit gaf het meisje dagelijks een onveilig gevoel. De volgende dag was de tag door de gemeente verwijderd. Te meer bleek voor Brigitte: “Kinderen willen inderdaad geen Efteling. Ze willen vooral veilig en vrolijk kunnen opgroeien.”

Na de successen in 2015 is kinderen laten meepraten over hun wijk de regel in Stadsdeel Noord. Jeugdparticipatie is vastgelegd in de opdracht aan gesubsidieerde jeugdinstanties. Ook heeft het Stadsdeel een Kinderraad ingesteld. In samenwerking met Stichting Alexander zijn overal in Amsterdam-Noord Kinderconferenties georganiseerd. Kinderen gaan dan in gesprek met jeugdprofessionals, ambtenaren en ouders over de buurt.

Uit ervaring weet Brigitte dat als je met kinderen werkt, je heel duidelijk moet zijn over wat je belooft. “Kinderen houden van actie en resultaat op korte termijn, maar gemeentelijke processen duren lang.” Toch wil ze dat ze in alle gevallen worden gehoord. “Kinderen zien dingen die volwassen niet zien.” In de gemeente Utrecht worden kinderen bij alle plannen – ook de stedenbouwkundige(!) – betrokken. Daar kan Amsterdam een voorbeeld aan nemen, vindt ze. Het is haar missie

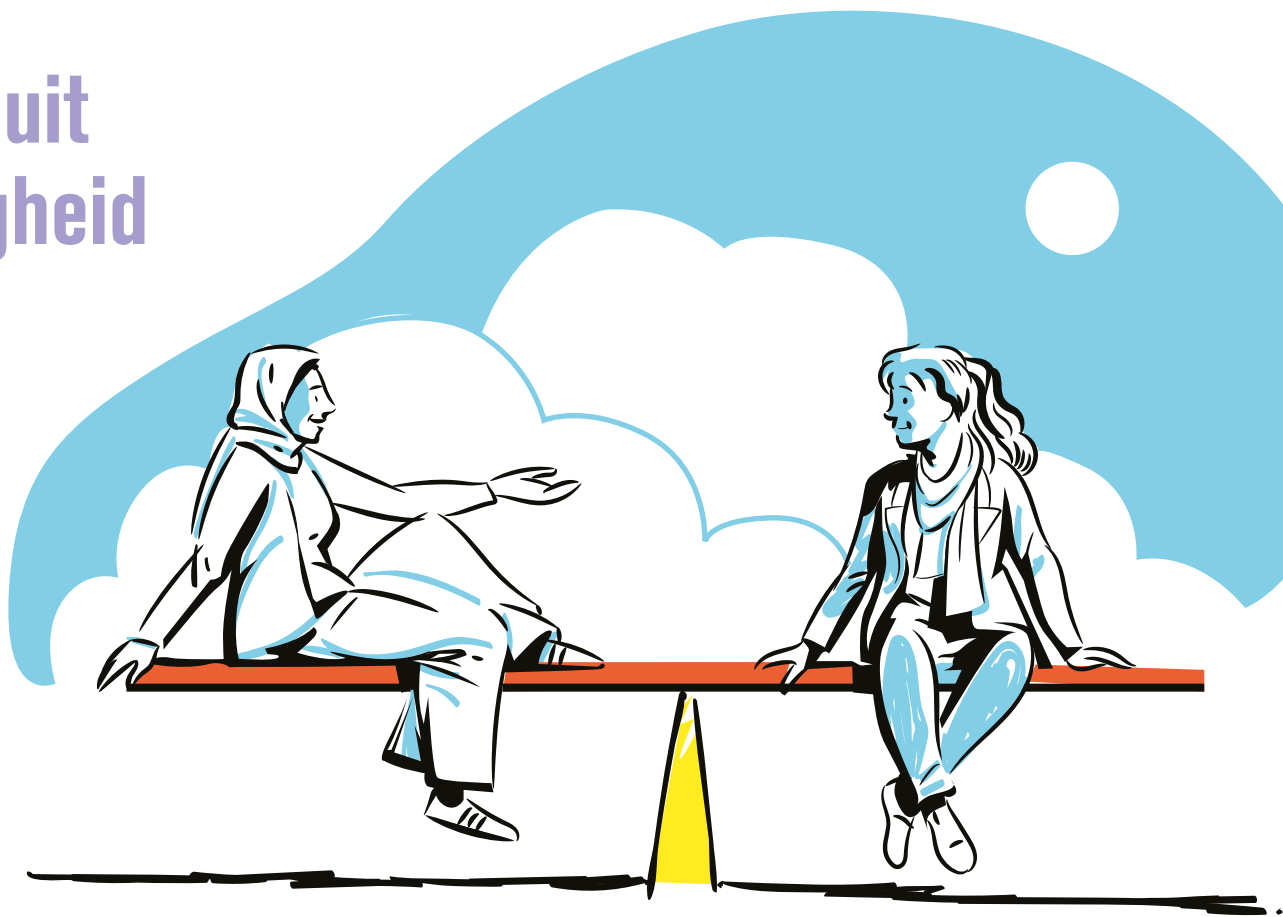
om samen met onder meer Stichting Alexander kinderen in alle wijken in Amsterdam-Noord over alle zaken die hen aangaan te laten meepraten. Participatie is hun recht, zoals ook wettelijk vastgelegd in het VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind.

Vuistregel 7

Participatie gaat uit van gelijkwaardigheid

Stichting Alexander heeft in 2016/2017 samen- gewerkt met jeugdhulporganisatie Jarabee voor het internationale project LEAP. LEAP is een afkorting voor Life skills, Leadership, Empowerment, Advocacy through Participation Against Sexual violence (LEAP against Sexual Violence). Het doel van het project was het versterken van de participatie van jongeren die seksueel geweld hebben meegemaakt of daar risico op lopen. In deze vuistregel delen wij waarom in dit project zo goed is gelukt om samen te werken met een groep jongeren op basis van gelijkwaardigheid.

Binnen LEAP is er een groep jongeren getraind om co-facilitator te worden. Samen met deze jongeren is een grotere groep jongeren begeleid om een product te maken om seks en relaties bespreekbaar te maken. De groep noemt zich WAP, naar 'We All Participate'. Het product bestaat uit een format voor een workshop, een vouwkaartje, poster en armbandje. De jongeren van WAP geven de workshop zelf.

Openheid zorgt voor vertrouwen en een veilige sfeer

Twee elementen hebben bijgedragen aan de gelijkwaardigheid in het project:

1. Iedere bijeenkomst werd er bewust stilgestaan bij: vertrouwen, openheid en het creëren van een veilige sfeer en setting. Bijvoorbeeld door aan te geven dat je ieder moment even weg kunt lopen als je daar behoefte aan hebt en door te benadrukken dat je zelf mag bepalen wat je wel en niet deelt. Belangrijk hierbij was dat zowel jongeren als begeleiders transparant waren over zorgen en wensen, en dat verantwoordelijkheden helder waren.
2. Gezamenlijk werd bepaald waar het product over moest gaan, hoe moet het eruit zien en wie en wat we daarvoor nodig hebben. Dit zorgde ervoor dat iedereen eigendom voelde over het product.

Tip: een oefening die bij kan dragen aan een gelijkwaardige sfeer is de 'hopes & fears' (of 'wensen' en 'zorgen') oefening. Deelnemers schrijven op post-its antwoord op de vragen 'wat hoop je met het project te bereiken?' en 'wat zijn je zorgen over dit project?'. Deze post-its worden vervolgens geclusterd op 2 flip-overs en gezamenlijk besproken. Voor de zorgen wordt gezamenlijk besproken wat strategieën zijn om ze bespreekbaar te maken en hoe ermee om te gaan als het niet goed gaat. Omdat zowel jongeren als begeleiders dit doen, levert dit veel transparantie en ondersteuning voor elkaar op.

Participatie draagt bij aan zelfvertrouwen en persoonlijke ontwikkeling

Aan het eind van het project heeft iedereen (jongeren én begeleiders) een brief geschreven over wat het project voor hen heeft opgeleverd. Hieronder staat een aantal citaten.

“Toen ik begon aan WAP was ik erg verbaasd hoe goed het ging. We waren niet alleen, we waren 1 grote groep met ieder zijn eigen kracht wat WAP zo sterk maakt(e)!” (jongere)

“Er was een fijne sfeer. Je had ineens niet meer een groepsleidersrol, maar meer als trainer/coach, dat was bijzonder.” (aldus een medewerker Jarabee)

“Vanaf dag 1 van het project voelde ik me

veilig te zeggen wat ik wilde en ik voelde me gerespecteerd. Het voelt alsof we een familie zijn waarin we samen aan deze uitdagingen en problemen rondom seksueel geweld werken.” (jongere)

“Alle zenuwen waren al snel weg en ik stelde me goed open aan de groep. [...] Het was een super fijne sfeer zodat ik mezelf kon zijn. Ik heb veel geleerd over het onderwerp en mezelf, hoe kun je het gesprek aan gaan en wat is belangrijk. Eigenlijk ook heel anders op het onderwerp gaan kijken. Voor mij is het geen taboe meer! [...] Zou er zo weer opnieuw mee beginnen.” (jongere)

Investeren in elkaar

De WAP-jongeren en begeleiders hebben aan het einde van het project met elkaar geëvalueerd waar het hem nou precies in zat dat de samenwerking in de groep zo prettig is verlopen. Zij kwamen uit op de volgende punten:

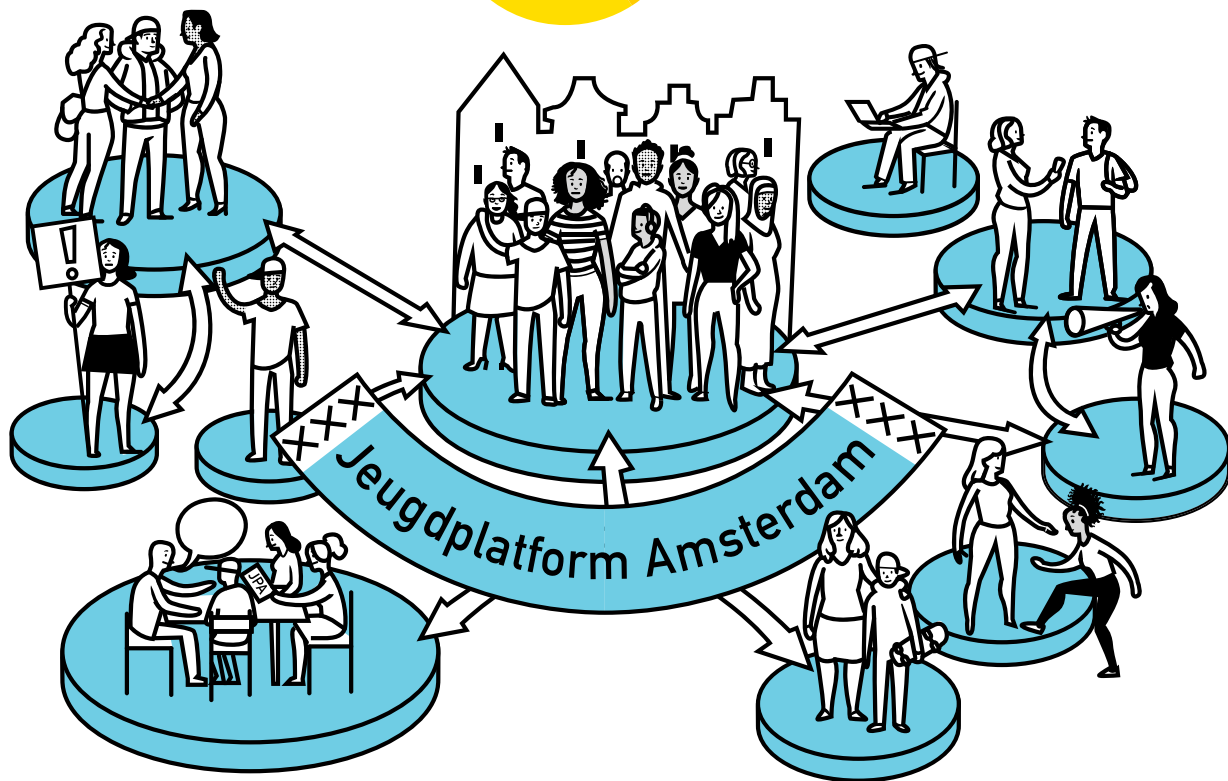
- Er was veel ruimte in het programma voor kennismaking, groepsdynamiek en veiligheid, wat zorgde voor een open en gelijkwaardige sfeer.
- Er was een duidelijke invulling van de bijeenkomsten met een helder begin en eind.
- Er werd gewerkt aan een concreet product met een productontwikkelaar.
- Serieuze onderwerpen werden afgewisseld

met investering in groepsdynamiek en gezelligheid, na inhoudelijk in te gaan op seksueel misbruik deden ze bijvoorbeeld iets luchtigs zoals samen eten en met behulp van spel elkaar beter leren kennen.

- De professionals zijn betrokken; ze zaten in de WAP WhatsApp-groep en checkten regelmatig hoe het met een ieder ging.
- Er was een duidelijke rolverdeling, de begeleiders zorgen voor de randvoorwaarden en de jongeren bepaalden met name de inhoud.

Vuistregel 8

Participatie: maak het flexibel

Versterk de stem van ouders en jongeren die met jeugdhulp en passend onderwijs te maken hebben. Met deze opdracht gingen Cliëntenbelang Amsterdam en Stichting Alexander zo'n 5 jaar geleden aan de slag. Jeugdplatform Amsterdam is het resultaat, dat gevraagd en ongevraagd advies geeft aan gemeente Amsterdam en instellingen.

Ouders en jongeren die te maken hebben met jeugdhulp en passend onderwijs staan bekend als 'lastig te bereiken'. En ook de thema's waarover zij zich druk maken zijn complex, zoals: wachttijden, bejegening, eigen regie, inzicht in hulpvraag versus hulpaanbod en goede ondersteuning bij de overgang naar volwassenheid. Tel daarbij op een werkveld – preventie en jeugdhulp – dat nog steeds bezig is met de transformatie, dan is een dergelijk platform een hele uitdaging. Het platform is opgezet met flexibele vormen van participatie en altijd gericht op de dialoog. Na bijna 5 jaar blijkt dat deze opzet echt werkt:

Gebruik een combinatie van vormen...

(los/vast, gevraagd/ongevraagd, professionele ondersteuning, inzet ervaringsdeskundigheid met veel inbreng van ouders en jongeren zelf). Niet iedereen past dezelfde vorm. Sommige ouders en jongeren willen graag eenmalig meepraten over een onderwerp, omdat ze daar ervaring mee hebben. Anderen willen juist langer in een groep meedoen en meedenken, omdat ze daarmee ook lotgenoten ontmoeten, zich in de volle breedte met jeugdhulp of passend onderwijs kunnen bezighouden en kunnen monitoren wat er met hun mening gebeurt.

Maak ook de inhoud flexibel...

zodat er ruimte is voor het oppakken van signalen vanuit de stad en voor het meepraten en meedenken over de onderwerpen die bij de gemeente prioriteit hebben. In de dialoog vind je elkaar, niet in een heel activistische houding.

Het Jeugdplatform Amsterdam bestaat uit verschillende, elkaar versterkende onderdelen. Meer informatie hierover vind je op www.jeugdplatformamsterdam.nl.

Vuistregel 9

Participatie is niet vrijblijvend

Laten we scherp beginnen, de jeugd deed en doet natuurlijk al volop mee in die zogenaamde participatiesamenleving, alsof er een andere samenleving bestaat? En als bestuurder, professional of onderzoeker onderschrijven al lange tijd het pedagogisch belang van participatie van de opgroeiende jeugd. We hoeven ons zeker niet meer af te vragen waarom participatie van jeugd moet. Wet- en regelgeving, internationaal en nationaal, zijn anno 2015 hierover glashelder.

Vanaf midden jaren negentig is de wet- en regelgeving ten aanzien van jeugdparticipatie goed op orde (Rutjes 2006, 2010). Het Kinderrechtenverdrag is duidelijk in het recht op inspraak en het recht op het vormen en uiten van een mening (Artikel 12 en 13). In het bijzonder kennen de jeugdhulp, het onderwijs en het gemeentelijk domein ook specifieke wet- en regelgeving. Denk hierbij aan de Jeugdwet, de Wet Maatschappelijke Ontwikkeling en de (nieuwe) Wet Medezeggenschap Onderwijs. Deze wetten zijn glashelder als het gaat om participatie. Jeugdigen hebben recht op inspraak/invloed en er dienen vormen van medezeggenschap aanwezig te zijn.

De afgelopen jaren is er op basis van onderzoek en literatuur voldoende kennis beschikbaar over het nut en de positieve effecten van het betrekken van de jeugd bij beleid en de uitvoering van beleid. Participatie is een essentiële voorwaarde voor de ontwikkeling van zelfvertrouwen, zelfrespect en sociale verantwoordelijkheid. Participatie komt niet alleen de persoonlijke ontwikkeling van individuele jeugdige ten goede, maar ook de samenleving als geheel. Neveneffecten zijn het vergroten van competenties, het vergroten van binding en het vergroten van politieke en maatschappelijke interesses. Dit 'ontwikkelingsperspectief' gaat op voor alle jeugdigen. Niemand zal dit betwisten.

Voor wie dat nodig heeft, er zijn meer dan voldoende methodieken beschikbaar en er bestaat ook een scala aan instrumenten en monitoren

om de mate en de kwaliteit van participatie te meten. Geen excuses meer.

Toch vaak te vrijblijvend

Toch blijft participatie in de praktijk veelal hangen in een sfeer van vooral belijden, met de nodige vrijblijvendheid. Menig (jeugd)instelling heeft afgelopen decennia jeugdparticipatie onderdeel gemaakt van beleid en doet verwoede pogingen de jeugd hun stem en inbreng te geven. Uit onderzoek blijkt echter dat de kwaliteit van inspraak/invloed te wensen overlaat. Vooral op de schaal van de wijk, de gemeente of de school. Menig jongere ervaart geen ruimte tot eigen initiatief en voelt zich niet serieus genomen in zijn of haar mening als het gaat om het jeugd- of schoolbeleid. (Vandenbroucke et al, 2010). Als een kwaliteitsfunctionaris jeugdzorg een bepaalde innovatie voorstaat, is hij/zij afhankelijk van enerzijds een bestuurlijk commitment en anderzijds van draagvlak onder hulpverleners en cliënten. Als cliëntenorganisaties een bepaalde verbetering van zorg voorstellen dan krijgen zij dat pas voor elkaar als ook andere stakeholders en actoren meegaan in die verbetering en hen de ruimte geven. Dat gaat ook op voor die enthousiaste ambtenaar in een gemeente, een jongerenwerker in de wijk of een docent op school (Moonen, Rutjes 2012).

Ga te werk vanuit een aantal principes

Het recht op participatie en de onderkenning van de betekenis van participatie, moet derhalve in

de praktijk wel tot uiting en uitvoering komen. We hanteren hiervoor een aantal werkprincipes (Pehlivan 2012, Rutjes 2015):

- **Sta open voor andere percepties.** Het gaat om een andere methodische aanpak voor verbetering, en dus de bereidheid om tijd en energie te steken in een andere manier van werken en te starten met een open einde en onbekende eindresultaten.
- **Geef de jeugd de ruimte en ondersteun daar waar nodig.** De jeugd zelf staat aan het roer bij het bedenken, selecteren en de praktische uitvoering van activiteiten.
- **Vertrek vanuit de positieve elementen.** De aanpak is niet probleemgericht en gedijt het beste waar een optimistisch potentieel aanwezig is om de gewenste verbetering tot stand te brengen.
- **Haal eruit wat erin zit.** Het project en/of de uit te voeren activiteiten sluiten aan op de bestaande infrastructuur – en maakt daar zoveel mogelijk gebruik van – en thema's die leven.
- **Blijf coachen en faciliteren, maar neem het niet over.** Lokale professionals zorgen voor de continuïteit, met ondersteuning van (zo nodig externe) participatie- en procescoaches en met commitment van de gemeente.
- **Reken niet af op output, traceer de nieuwe**

beweging en energie. Duurzame verandering en verbetering is het doel.

Natuurlijk, de praktijk is weerbarstig en de consequente introductie van deze werkprincipes vereist een methodische planmatige aanpak. Het is geen blauwdruk, maar wel een leidraad voor het succesvol en duurzaam incorporeren van een verandering. Zo'n planmatige aanpak draagt bovendien bij aan het noodzakelijke vertrouwen in dat veranderproces, voor alle betrokken partners. Het heeft nog een andere belangrijke functie. Het vastleggen van de voorwaarden om tot het veranderproces te komen, vormt namelijk één van de elementen. Het biedt in het samenspel van lokale overheid, professionals en eventueel externe projectcoaches de mogelijkheid om van alle goede intenties harde afspraken te maken en wederzijdse verwachtingen in de uitvoering vast te leggen in convenanten, met natuurlijk ook een financiële paragraaf (de *formele inbedding*).

Tot slot de stelling dat voor professionals die met jeugd werken, hun eigen houding het belangrijkste instrument is. Inzet van methoden en werkvormen om de jeugd te betrekken bij bijvoorbeeld hulpverlening of de sociale ecologie in de wijk zijn daarbij ondersteunend, maar de houding, motivatie en interesse van de professional is hierbij leidend. Voor de jeugdprofessional is het telkens weer zaak om het evenwicht te vinden in de rollen van expert en begeleider voor het proces van ervarend leren van jeugdigen. Ook met dit anders handelen, kan je laten zien dat we de vrijblijvendheid voorbij zijn.

Vuistregel 10

**Participatie is meer
dan alleen je mening geven**

In het gemeentelijk jeugdbeleid worden beslissingen genomen die gevolgen hebben voor de leefomgeving van kinderen en jongeren. Om ervoor te zorgen dat het jeugdbeleid zo goed mogelijk aansluit bij wat jeugdigen nodig hebben om gezond en veilig op te groeien, is het belangrijk om hen daar zelf bij te betrekken. Hen dus echt in het proces van ontwikkeling en/of aanscherping van het jeugdbeleid te laten meedenken. Participatie is echter meer dan alleen het geven van je mening. In de buurt- en wijkprojecten die Stichting Alexander de afgelopen 25 jaar heeft uitgevoerd, was daar altijd bijzondere aandacht voor. Het is belangrijk dat er daadwerkelijk naar jeugdigen geluisterd wordt en dat er met hun mening aan de slag wordt gegaan.

We delen graag een aantal lessen én bijbehorende tips die we hebben opgedaan en die helpen bij het omzetten van alleen het geven van je mening naar daadwerkelijke actie en invloed:

- **Draagvlak is essentieel**

Draagvlak op verschillende niveaus - van opdrachtgever, tot stakeholders én de doelgroep zelf - is erg belangrijk als je wil dat resultaten leiden tot actie. De doelgroep moet het zinvol vinden om hun mening te geven en de opdrachtgever moet het zinvol vinden om naar de doelgroep te luisteren én daar actie op te ondernemen. Betrek ook jeugdprofessionals en ouders, zij zijn tenslotte degenen die ook aan de slag moeten met de uitkomsten. Maak daarom vanaf het begin duidelijke afspraken over doelen, plannen en ideeën, ook voor de toekomst. En let op: draagvlak wordt niet verkregen door een eenmalige activiteit, maar vraagt voort-

durend om aandacht en dialoog!

- **Heb vanaf het begin aandacht voor implementatie van resultaten**

Maak vanaf het begin duidelijke afspraken over het traject ná het onderzoek. Bespreek bijvoorbeeld hoe de opdrachtgever aan de slag gaat met de resultaten. Hoe gaan ze dat aanpakken en wat is daar voor nodig? En wie is daarvoor verantwoordelijk? Zorg voor het besef dat men er met alleen onderzoek en het consulteren van jeugdigen niet is. Eigenlijk begint het échte werk daarna pas: actie en verandering.

- **Mensen samenbrengen leidt tot acties**

Een manier om mensen in beweging (= actie) te krijgen is om mensen samen te brengen die elkaar anders niet snel zouden tegenkomen en hen te stimuleren met elkaar in dialoog te gaan. Je leert dingen van elkaar, het inspireert, het motiveert en het versterkt eigenaarschap over de uitkomsten van een onderzoek. In buurt- en wijkprojecten doen we dit vaak door middel van dialoogsessies of een kinderconferentie.

- **Actie en verandering vergt geduld**

Input op jeugdbeleid kan vaak niet van de ene op de andere dag worden overgenomen en aangepakt. Zorg daarom gedurende het onderzoek dat je doet - zowel bij jongeren als stakeholders - aan verwachtingsmanagement. Ga op zoek naar 'low hanging fruits' die je op korte termijn kan waarmaken, maar maak ook duidelijk dat sommige dingen, de 'high hanging fruits', langer de tijd nodig hebben of misschien niet altijd (meteen) gaan.

Vuistregel 11

Participatie is veranderen zonder dat het moet

Een gezegde in Afrika zegt: “Wil je snel lopen, loop dan alleen; wil je ver lopen, loop dan samen”. Voor jeugdparticipatie geldt hetzelfde: wie dat samen doet, komt verder. Dat klinkt logisch, maar net zo logisch lijkt het dat dat niet altijd en overal vanzelf gaat. Belangen en behoeften van jongeren kunnen en zullen botsen met die van hun omgeving: die van andere jongeren, ouders, organisaties en instanties. Jeugdparticipatie wordt in de praktijk regelmatig ingezet voor het overbruggen van de verschillen in belangen en behoeften. Tot zover lijkt er niet veel aan de hand, want we brengen mensen dichterbij elkaar, toch?

Draagvlak en draagkracht

Deze benadering van jeugdparticipatie - als een manier om verschillen te overbruggen, en daarmee de relatie tussen jongeren en hun omgeving te veranderen - heeft ook een verborgen schaduwzijde. Je mag eigenlijk alleen meedoen als je bereid bent om te veranderen, en dat geldt voor iedereen: jongeren verwachten van anderen dat ze veranderen, en de omgeving verwacht van jongeren dat ze veranderen. Daarbij komt ook dat het participatieproces het liefst zo snel mogelijk resultaat oplevert, en dat je je committeert aan vooraf gestelde veranderingsdoelen. Dit ‘moeten veranderen, en wel met xyz als resultaat’ legt vanaf de start druk op betrokkenen. Om met deze spanning om te gaan, wordt vaak geïnvesteerd in draagvlak en draagkracht.

Draagvlak betekent dat steun wordt gezocht en gevonden bij diegenen die, vaak met enige moeite, te overtuigen zijn om te veranderen. Alleen draagvlak is echter nooit voldoende om met een participatieproces door te gaan. Je hebt ook draagkracht nodig, zodat vaak jeugdigen en volwassenen betrokkenen worden die zijn opgewassen tegen de taken in een participatieproces en daarbij ook steun en begeleiding krijgen om zich te (blijven) committeren aan vooraf gestelde doelen en resultaten.

Hoe kwetsbaar draagvlak en draagkracht kunnen zijn, is terug te zien in de nadruk op overtuiging, commitment en energie die nodig zijn om het participatieproces tot resultaat te brengen. Het vraagt om wilskracht en doorzettingsvermogen van deelnemers en de nodige interventies van

begeleiders om participatie op gang te houden. We blijven dan hard werken omdat het resultaat oplevert, maar dit harde werken brengt weinig vernieuwing en beweging. Om het Afrikaanse gezegde hierboven iets anders aan te halen, lijken draagvlak en draagkracht die leunen op wilskracht en doorzettingsvermogen op hard lopen, maar wel op de plaats waar je al staat, eigenlijk een pas op de plaats. Je komt niet ver. Om wel verder te komen, wel vernieuwing en beweging te krijgen, lijkt een participatieproces eerder op de kunst om te veranderen zonder dat het moet. Hoe doe je dat?

Verandering is niet iets wat je 'doet'

Verandering in en van de leefomgeving van jongeren is niet iets dat gedaan wordt, maar iets dat gebeurt. Dit wil niet zeggen dat doelen, wensen en resultaten onbelangrijk zijn. Verandering gebeurt echter wanneer een open dialoog, wederzijds respect, gelijkwaardigheid en interesse zelf het doel, proces en resultaat zijn van jeugdparticipatie. Respect van de begeleider voor jongeren, precies zoals ze zijn, is hierin de sleutel. Respect betekent heel specifiek dat je als begeleider zelfsturing en zelfregie van jongeren onvoorwaardelijk erkent, niet als een ideaal streven voor de toekomst maar als een werkelijkheid in het hier en nu. Jongeren hoeven dat niet eerst aan jou als begeleider te bewijzen voordat je ze die erkenning, dat respect, geeft. Bij jongerenwerkers zien we hoe dat er in de praktijk uit ziet, dat 'niets doen'. Zelf noemen ze dat 'gewoon normaal doen':

'Ja, het is gewoon een manier van omgaan denk ik. Dus wat ik net zeg, tussen de jongens in gaan zitten of dan zie ik die jongens op straat lopen en dan, als jongerenwerker vaak denken mensen die zitten aan activiteiten vast, maar dan zeg ik gewoon van: zullen we even naar het station lopen een milkshake halen. Gewoon die ontspannende dingen. Gewoon met die jongens lopen en praten over vanalles. Dan beginnen ze over meiden te praten, en dan kan ik meepraten. Ja, ik heb een vriendinnetje, ja dat vinden ze geweldig. Het is net als met een broer, of vriend praten. Maar soms dan praat hij over sommige dingen en dan denk ik wel van oeh dat is zorgelijk. Maar je gaat gewoon verder. Je hebt het er niet over met hem, je maakt er dan een grapje op. Maar je neemt het wel mee. Die laagdrempelige omgang dan komt er heel veel uit. Zonder er hevig op te reageren ga je door met het gesprek en gewoon lekker gezellig. Het is gewoon het normaal zijn, het normaal contact leggen met die gasten.'
(uit: Maartje van der Lee, De X-factor van de jongerenwerker, Den Bosch 2011, master thesis)

Acties en het draagvlak voor acties worden dan niet van buitenaf georganiseerd, maar ontstaan vanzelf van binnenuit, omdat betrokkenen gaan ervaren wat het betekent zichzelf te mogen zijn. Wat daaruit voortkomt is meestal origineel, eenvoudig en efficiënt, omdat de dialoog en samenwerking met anderen als plezierig en noodzakelijk wordt ervaren. Door open te staan voor elkaars percepties, geven jongeren en volwasse-

nen elkaar ruimte en steun. Er ontstaat een netwerk van elkaar aanvullende en ondersteunende acties, waarbij nieuwe mogelijkheden worden ontdekt, en vanuit dit optimisme weer nieuwe doelen en acties ontstaan. Dan hoeft draagkracht niet uit de tenen te komen, omdat het niet afhankelijk is van wilskracht of een gekunsteld doorzettingsvermogen.

De draagkracht die jongeren en volwassenen van zichzelf al hebben, ontwikkelt zich van nature verder, stap voor stap, vanuit wat zij samen zien als plezierig, nodig of van waarde. Elke actie en elk resultaat wordt gevierd, maar er wordt niet afgerekend op die resultaten. Nieuwe acties en resultaten – ook dingen die (nog) niet lukken, want dat is *all in the game* – zijn gewoon nieuwe mijlpalen die samen bereikt worden. Elke mijlpaal is een tussenstop, maar niet het einde. Participatie is niet alleen veranderen zonder dat het moet, maar ook een lange wandeling, en na elke mijlpaal volgt weer een ander, want: wie ver wil lopen, loopt samen.

Vuistregel 12

Participatie: elkaar vinden in verschillen en overeenkomsten

In 2018 waren er ruim 1,2 miljoen jongeren in Nederland in de leeftijd van 12 tot 18 jaar. Al deze jongeren groeien op in een samenleving met als uitgangspunt dat zij zo gezond en veilig mogelijk op kunnen groeien tot zelfredzame volwassenen.

‘De jongere’ bestaat niet

Maar kun je met 1,2 miljoen verschillende individuen spreken over de jongeren wanneer je bijvoorbeeld beleidsplannen gaat maken of onderzoek gaat doen? Jongeren worden binnen beleidskaders vaak als één doelgroep gezien, je kunt daarop goed jeugdbeleid baseren. Vele onderzoeken en vooral ook (gesprekken met) jongeren zelf laten wel zien dat jongeren een aantal universele behoeften hebben. Het gaat dan bijvoorbeeld over verbondenheid (ergens bij willen horen, het belang van vriendschappen) of autonomie (een plek voor zichzelf, dingen kunnen doen zonder ouders).

Echter brengt het ook een aantal nadelen met zich mee. Want jongeren hebben óók behoeften die specifiek zijn voor henzelf. En dat kan gaan over gender, (culturele) achtergrond, levensstijl, seksuele oriëntatie, etc. Dus naast de universele behoeften is het ook van belang deze diversiteit een plek te geven in beleid en onderzoek.

Iedereen gelijk ≠ niet gelijkwaardig

Om gelijkheid te benadrukken en gevoel van uitsluiting te voorkomen, is de tendens al gauw om uit te gaan van 'iedereen is gelijk' en te focussen op overeenkomsten tussen jongeren. Hierin verdwijnt de focus op wat iemand uniek maakt soms, het zijn tenslotte allemaal jongeren die naar school gaan, met vrienden afspreken, een hobby hebben in hun vrije tijd en opgroeien in een zelfde stad.

Hoewel het vaak vanuit een nobel streven voortkomt, kunnen wij niet bepalen waaraan een jongere wel of geen waarde hecht. Met dit streven schuif je een deel van de identiteit van de jongere weg.

Gelijkheid creëer je niet door een deel van iemands identiteit niet te erkennen. Gelijkheid creëer je juist door óók aandacht te hebben voor verschillen en dit op tafel te leggen. Op het moment dat je verschillen links laat liggen of gaat proberen te verkleinen, voelen jongeren zich niet gehoord of gezien zoals zij zijn. Beleidsmatig gezien is dat misschien niet ideaal of praktisch, maar het is wel een levensechte behoefte van jongeren. En het daarom waard om serieus genomen te worden, te observeren, te benoemen en hierover de dialoog met elkaar aan te gaan.

Ga eens na bij jezelf: Hoe doe jij dat in je dagelijkse werk? Durf jij het aan oog te hebben voor verschillen? Of is voelt de focus op overeenkomsten tussen mensen toch 'veiliger' of 'makkelijker'? Toon lef en probeer het eens. Het levert gegarandeerd mooie gesprekken, betrokken jongeren en passend(er) beleid op.

Vuistregel 13

Participatie werkt
versterkend en beschermend

Van nature zijn we geprogrammeerd om kinderen te beschermen. We houden ze weg van gevaar, we nemen beslissingen voor ze. Op weg naar volwassenheid moeten deze kinderen opgroeien naar zelfstandigheid. Ergens op die tijdslijn van klein kind naar volwassene verschuift de balans van beschermen naar loslaten, van afhankelijkheid naar autonomie. Dat gebeurt niet vloeiend, maar met horten en stoten, al gelang naar de omstandigheden, kansen en mogelijkheden. Elke ouder/verzorger en jeugdprofessional zal dit herkennen.

Zeker bij jongeren vanaf 12 jaar is het vinden van die balans een zoektocht. Onze reflex is om jongeren bij tegenwind eerst te beschermen, en als de seinen op groen staan weer te investeren in participatie. Er zijn echter ook aanwijzingen dat participatie in zichzelf een beschermende factor voor jongeren is. Waar hebben we het dan over? Allereerst, participatie is een recht en vastgelegd in het VN Verdrag inzake de Rechten van het Kind (1995). Een aantal artikelen laat de reikwijdte zien.

- Artikel 3** - Het belang van het kind moet voorop staan bij alle maatregelen die kinderen aangaan.
- Artikel 12** - Participatie en Hoorrecht: Ieder kind heeft het recht zijn mening te geven over zaken die hem/haar aangaan. Die mening moet serieus genomen worden.
- Artikel 13** - Vrijheid van meningsuiting: Elk kind mag zijn mening vrij uiten en moet toegang hebben tot informatie die hem kan helpen zijn mening te vormen.
- Artikel 17** - Recht op informatie: Kinderen hebben recht op informatie uit verschillende bronnen. Informatie die bedoeld is om het welzijn, de gezondheid en ontwikkeling van het kind te bevorderen.

Betekent dit dat volwassenen (ouders/verzorger, jeugdprofessionals, docenten) altijd aan jongeren alle ruimte moeten geven, altijd moeten doen en beslissen wat een jongere op dat moment wil? Nee. Volwassenen hebben de plicht om jongeren zo ruim mogelijk te laten participeren, afgestemd op individuele capaciteiten. Tegelijkertijd blijven volwassenen verantwoordelijk voor (de veiligheid van) jongeren, en kunnen zij dan ook een ‘passend belang hechten’ aan de mening van jongeren. Leeftijd en individuele mentale ontwikkeling van de jongeren wegen mee. Enkel luisteren is niet voldoende, als een jongere in staat is zijn/haar eigen mening te vormen dan moet deze serieus worden meegewogen en moet er ook naar gehandeld worden.

Maar hoe werkt participatie dan beschermend?

We illustreren dat aan de hand van twee voorbeelden:

1. Participatie draagt bij aan het kritisch denkvermogen en sociaal-emotionele ontwikkeling van jongeren. Jongeren leren kritisch nadenken, onderwerpen uitpluizen, een onderzoekende houding aannemen. Wat vind ik eigenlijk, wat vindt iemand anders en waarom? Ze leren dat een mening een mening is, en dat de ander er misschien anders over denkt. Dit versterkt hun vermogen om zich te verplaatsen in anderen (Theory of Mind) wat weer bijdraagt aan hun sociaal-emotionele ontwikkeling.

2. Participatie draagt bij aan inhoudelijke kennis van jongeren over onderwerpen die relevant zijn voor hun eigen leven en de samenleving als geheel. Onderwerpen als armoede en schulden, mentaal welzijn - geluk en stress, opgroeien in een specifieke buurt of stad. Bijkomend belang voor jongeren is dat zij deze kennis en informatie niet enkel plaatsen in een persoonlijk/ individueel perspectief, maar dat ze dit leren plaatsten in een groter maatschappelijk verband. Wat jongeren in hun leven meemaken is ingebed in langdurige maatschappelijke processen. Persoonlijke ervaringen worden zo collectief en dus een zaak van ons allemaal en in die zin politiek. Dit inzicht is verrijkend voor jongeren, zeker in een tijd dat er vooral aandacht is voor psychologie (‘jij moet beter leren omgaan met stress’) en minder voor sociologie (‘misschien zijn de eisen die door de samenleving gesteld worden aan jongeren wel te hoog’).

Binnen participatieve projecten en activiteiten valt er nog een wereld te winnen als het gaat om de rol van jongeren in kwetsbare positie. Welke jongeren doen mee en waarom? Zijn het jongeren die hoog zijn opgeleid, positief staan tegenover instituties, en makkelijk toegankelijk zijn? Of zijn het meer kwetsbare jongeren? Uit internationaal vergelijkend onderzoek is bekend dat de meest kwetsbare jongeren structureel worden buitengesloten bij participatief onderzoek, omdat men het werken met kwetsbare jongeren gewoon lastiger vindt, en ook meer tijd en aandacht vergt. Maar ook omdat onderzoekers een

beschermingsreflex hebben en de jongeren niet willen ‘belasten’ met onderzoek en de risico’s die dat met zich meebrengt. Daarnaast is er over het algemeen weinig vertrouwen in ‘agency’ van jongeren in kwetsbare positie: hun vermogen om keuzes en beslissingen te maken en hun omgeving te beïnvloeden.

Juist voor jongeren in kwetsbare positie zijn bovengenoemde persoonlijke opbrengsten van participatie en participatief onderzoek in het bijzonder extra belangrijk:

- versterkt vermogen om informatie in te winnen, te analyseren, mening te vormen en het vermogen om zich te verplaatsen in anderen, en
- vergroot bewustzijn over persoonlijke ervaringen ingebed in en gerelateerd aan de samenleving.

Dat maakt hen sterker, en in die zin werkt participatie beschermend, ook voor jongeren in kwetsbare posities.

Vuistregel 14

Participatie via projecten is een duivels dilemma

Duurzame verankering van participatie via projectmatig werken is een duivels dilemma. Een moreel-ethisch vraagstuk waarbij voors en tegens moeten worden gewikt en gewogen. Het dilemma speelt zich af op het vlak van de principes die ten grondslag liggen aan de persoonlijke keuze voor het een of voor het ander. Hoe zit dat dan met de wens te komen tot duurzame participatie via projectmatig werken, op het oog toch niet echt een duivels dilemma?

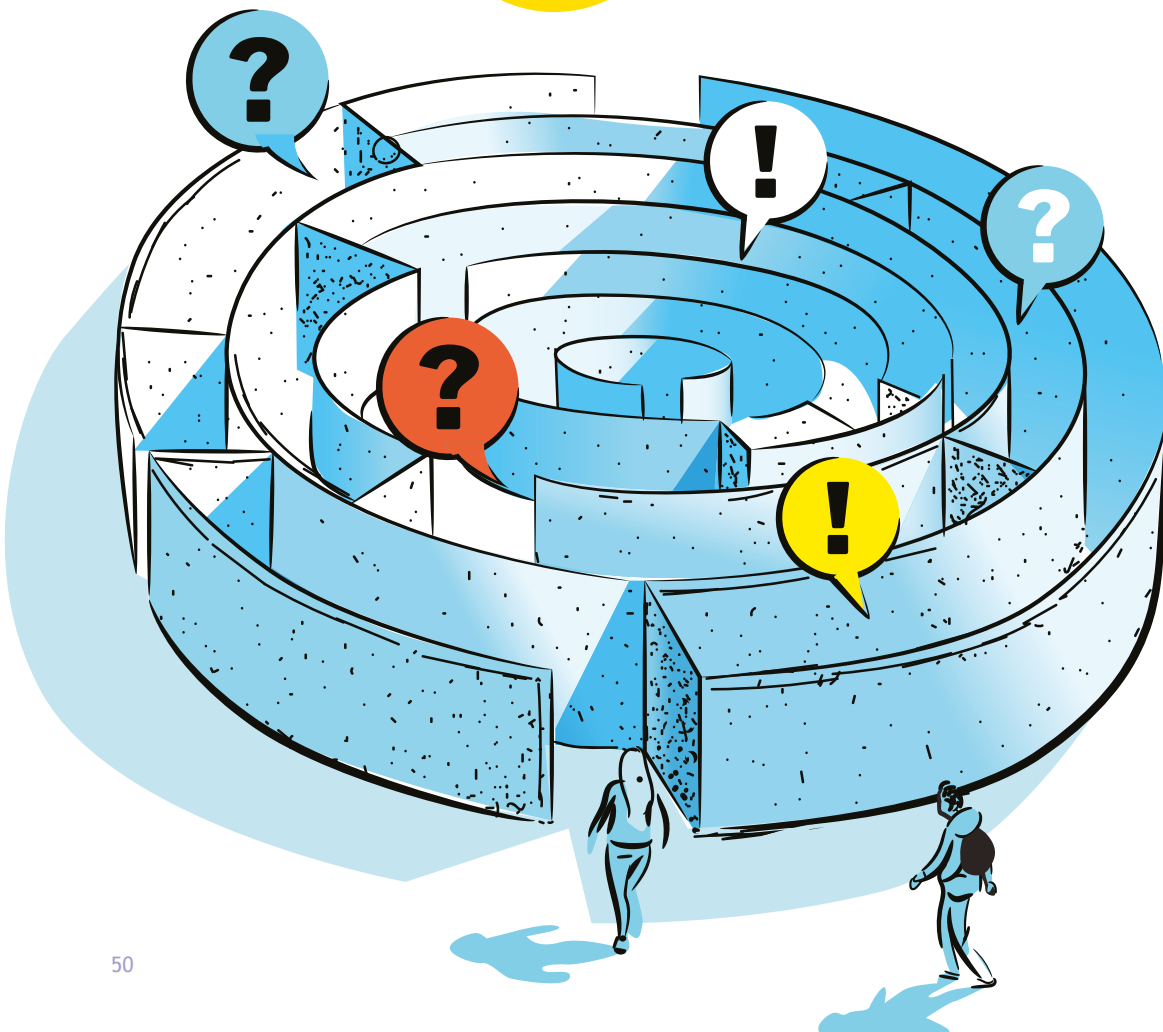
Projectmatig werken sec gaat over doelgericht, resultaatgericht en efficiënt werken. Er wordt gewerkt aan de hand van draaiboeken, routinematige werkwijzen en vaste procedures. De zogenaamde “blauwe aanpak”. Zo weet men dat het resultaat met de juiste kwaliteit en binnen de tijd opgeleverd wordt. Nu wil dat in de praktijk ook nog wel eens spaak lopen, bijvoorbeeld bij grote bouwprojecten. Hier spelen overmoedige inschattingen, onjuiste verwachtingen en verkeerde berekeningen een rol. Risico's die zoveel als mogelijk moeten worden voorkomen.

Stichting Alexander, een projectorganisatie pur sang, let natuurlijk ook op de beheersing van dergelijke risico's. Deze beheersing is belangrijk voor het voortbestaan van de organisatie op lange termijn. Dit is belangrijk, om participatie van jongeren ook in de toekomst vanuit Stichting Alexander mogelijk te blijven maken. Goed projectmatig werken is hierbij een belangrijke pijler. In de gesprekken die we hierover voeren, lopen we nogal eens aan tegen een weerbarstige praktijk. Er blijken projecten die goed gepland kunnen worden, en ook binnen deze planning uit te voeren. Voor veel projecten gaat deze vlieger echter niet op. Het werken aan sociale vraagstukken, zoals de bijdrage aan participatie van jongeren in Nederland, laat zich lang niet altijd in vastomlijnde planningen en draaiboeken vatten, zeker niet als we ook nog een duurzame verankering nastreven. Uiteindelijk gaat het er toch om wat daar, in het moment, gecreëerd wordt. En kan worden. Nog daargelaten dat we ook aanlopen tegen opdrachtgevers en samenwerkings-

partners die opeens een andere tijdlijn hebben, doelstellingen van projecten die veranderen, en soms zelfs dat de resultaten van projecten, na afronding, volledig onbenut blijven. Dan kun je als organisatie nog zo goed werken in projecten, met tijdsplanningen en alles, dit is en blijft een facet van het werken in een projectorganisatie, dat helaas niet kan worden beheerst.”

Is er werkelijk sprake van een duivels dilemma? Of laat het werken aan participatie zich gewoon niet geheel lenen voor projectmatig werken? Er zal meer aandacht en waardering moeten zijn voor de energie en het proces dat je met projecten resp. losmaakt en op gang brengt. Zo is er ruimte voor wat er in het nu ontstaat, elke dag weer, maar ook ruimte voor wat er in de toekomst mag blijven ontstaan. Misschien een makkelijke oplossing uit het dilemma, maar wel eentje die hout snijdt.

Vuistregel 15

Participatie: een stap buiten je comfortzone

Jongere: “Ik heb laatst zo’n geweldige uitnodiging ontvangen om mee te praten over een onderzoek van Stichting Alexander, ik ga meteen de onderzoeker appen om me op te geven”.

Helaas, zo gaat het in de praktijk vaak niet. Jongeren geven zich niet vanzelf en masse op voor onze projecten. Dus, is het voor ons zaak om meedoen zo laagdrempelig mogelijk te maken. Daarbij houden we er rekening mee, dat het voor jongeren best spannend kan zijn om zich op te geven en aan een project deel te nemen. Want, soms moeten jongeren daarvoor dingen doen die ze nog niet eerder hebben gedaan en dus moeten ze een stapje buiten hun comfortzone zetten.

Dat zien we bijvoorbeeld bij het reizen naar de locatie van het project, zoals naar ons kantoor in Amsterdam. Soms hebben jongeren helemaal niet zo veel ervaring met het reizen met de trein of is Amsterdam voor hen een nieuwe en grote stad. Als ze dat willen, helpen we hen door bijvoorbeeld hun kaartje alvast online voor ze te regelen of hen op te halen op het station.

Iets anders wat spannend voor jongeren kan zijn, is dat onze projecten vaak in groepsverband plaatsvinden en dat jongeren nieuwe mensen zullen ontmoeten. Daarom zorgen we ervoor dat het mogelijk is om samen met een vriend of vriendin te komen of met een ander vertrouwd persoon zoals hun jongerenwerker of begeleider.

In veel gevallen komen wij ook naar de jongeren zelf toe. Naar hun eigen club, school of woongroep. Dan zijn zij al in hun eigen vertrouwde omgeving en is de stap om nieuwe dingen te doen minder groot. Want we dagen jongeren graag uit om over nieuwe onderwerpen na te denken en nieuwe dingen te doen. We weten dat jongeren het belangrijk vinden – en wij zelf ook – om van onze projecten te leren.

Een project wordt vaak afgesloten met een presentatie voor publiek waarbij de jongeren hun bevindingen vertellen. Uiteraard kan dit ook spannend zijn. Maar we laten jongeren nooit onvoorbereid in het diepe springen. Een gesprek met de staatssecretaris bespreken we eerst met de jongeren voor. Een presentatie oefenen we. Daarbij staan we stil bij wat de jongere graag zou willen vertellen en wat een jongeren kan doen of zeggen als hij of zij geconfronteerd wordt met bijvoorbeeld een moeilijke vraag, emotie of een black-out. Daar maken we afspraken over. Vaak hebben jongeren dan al zo'n hechte groep met elkaar gevormd dat ze elkaar ook steunen zoals goed te zien was bij de Transformatiebrigade.

Op deze manieren nemen we jongeren stapsgewijs mee in onze projecten. We sluiten aan bij hun vertrouwde wereld waarin ze zich comfortabel voelen, maar dagen ze wel uit om geleidelijk buiten die comfortzone te stappen.

Jongeren en ouders van de Transformatiebrigade zongen ten overstaan van een volle zaal een zelfgeschreven lied ¹ op de Voor de Jeugd Dag. Iedereen kon z'n eigen talent gebruiken zoals de tekst schrijven, componeren, zingen of rappen. Jongeren die graag in de schijnwerpers staan, gingen vooraan. Zij die liever op de achtergrond blijven, gingen achter staan. Ondanks dat het spannend was, durfde tijdens de voordracht iedereen op het podium om mee te zingen.

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=VkfJWEnhvIM>

Vuistregel 16

Participatie is geen trucje,
maar een houding

‘Ga naast de jongere staan en kom op voor het belang van de cliënt, want dat valt altijd uit te leggen’.

Het is een zonnige dag waarop we de twee ervaren jeugdhulpverleners Mardy Brummelhuis en Maud Hanterink interviewen over hun ervaringen met het versterken van participatie van kwetsbare jongeren. We zitten 4-hoog op kantoor van Jarabee in Hengelo. We kijken uit over weilanden en bosschages, en in de diepte liggen gebouwen voor crisisopvang en intensieve gezinsbehandeling. Dat is de setting waar Mardy en Maud de afgelopen jaren steeds participatiever zijn gaan werken. Wat dit voor hen inhoudt? Ze ondersteunen jongeren meer zodat die hun eigen mening kunnen verwoorden, ze benaderen jongeren meer als zelfstandige, autonome beslissers en focussen op wat echt belangrijk is. Het kernpunt: werk vanuit vertrouwen.

Ondersteun jongeren om voor zichzelf op te komen

Mardy geeft een voorbeeld hoe dat in z'n werk gaat. ‘Als ik nu een gesprek met een jongere voorbereid, dan is de insteek: dit is jouw gesprek, hoe wil je hem gaan voeren, wat heb je daarvoor nodig en wat verwacht je van mij? Eerder was mijn insteek veel meer: wat wordt er van jou verwacht? Je moet dit gaan zeggen of dit gaan aangeven.’ Maud beschrijft hoe ze nu meer met

de jongere samen optrekt en daarbij confrontaties met collega's en ouders niet uit de weg gaat. ‘Voorheen wilde ik de ouders liever niet confronteren met dat stukje wat mij wel lukt met dat kind en wat hun niet lukt. Maar nu denk ik: ja, daar gaat het helemaal niet om. Het gaat erom dat die jongere wil vertellen wat die wil vertellen. Daarvoor moet je er zijn.’

‘Dat is best wel spannend, maar het heeft meerwaarde om een jongere in z'n kracht te zetten. Want waarom zitten we met z'n allen aan tafel? Omdat het beter moet gaan.’

Benadruk de autonomie van jongeren

Daarnaast vertellen ze jongeren steeds meer te benaderen als zelfstandige, autonome beslissers. Mardy: ‘Ik spreek nu vaker naar een jongere uit: Jij hebt een keuze, die mag je maken. Ik denk dat de keuze die jij zelf maakt invloed heeft op de dingen die je wil.’

‘Het gaat niet om jou als hulpverlener, je bent er tijdelijk maar hebt wel degelijk invloed’.

Mardy: ‘het opkomen voor de jongere, het afstemmen met de jongere is altijd goed uit te leggen. Meer dan dat je het niet hebt gedaan.’

Werk vanuit vertrouwen

Tot slot vragen we Mardy en Maud wat zij andere

hulpverleners aanraden om participatiever te werken. Hun tips? Wees nieuwsgierig, vul niet in, loop niet op de zaken vooruit. Het kernpunt is om vertrouwen uit te dragen. Maud: 'Ik hoef de waarheid niet altijd te weten, is het echt belangrijk als iemand een smoes vertelt waarom hij of zij te laat is? Ik draag nu meer uit: wat fijn dat je er bent'. Ik denk wel dat ze dan dat vertrouwen voelen en de volgende keer misschien ook wel eerlijk zullen vertellen. Het is belangrijk dat er niet meteen een wantrouwende reactie komt van een volwassene. Want dat is wat ze al veel hebben ervaren, in hulpverleningstrajecten, vanuit moeilijke thuissituaties. 'Ik word niet geloofd, of mijn stem is niet belangrijk.' Als hulpverlener geef ik nu in de basis vertrouwen.'

Mardy en Maud hebben meegedaan in een 2 jaar durend leernetwerk (LEAP) om participatiever te werken met jongeren die seksueel geweld hebben meegemaakt of risico hierop lopen. Binnen dit project werkten volwassen ervaringsdeskundigen, professionals en jongeren echt samen.

Zie voor meer informatie over dit project: https://issuu.com/ono-ono/docs/leap_magazine

Vuistregel 17

Participatie is verschuiven van macht

In de praktijk van participatief werken komen we het vaak tegen; de machtsverhoudingen tussen de volwassenen en de jongeren. Dat er dikwijls sprake is van machtsverschillen, wordt door hen beiden vaak over het hoofd gezien. Als professional – leerkracht, hulpverlener of trainer – heb je veel meer macht dan de jongere. De jongere zit vaak in een afhankelijkheidsrelatie; de professional bepaalt of iets wel of niet wordt gedaan en of je bijvoorbeeld wel of geen hulp krijgt.

Participatief werken vraagt om een verschuiving in deze machtsverhoudingen. Je dient dan een stukje macht in te willen leveren. Maar, hoe groot is dat 'stukje' en hoever reikt dat 'willen' dan precies?

Neem als voorbeeld de structuur van een cliëntenraad. Je wilt misschien een cliëntenraad betrekken bij je beleid, omdat je de mening van cliënten wilt integreren in je beleidsstukken. Dit integreren is vaak 'eenvoudig' omdat het om thema's gaat die voor de organisatie ook belangrijk zijn of omdat de onderwerpen ook al op de beleidsagenda staan. Het wordt echter een stuk spannender wanneer cliënten met ideeën of onderwerpen komen waar je als organisatie nog niet mee bezig bent of wat bijvoorbeeld ingewikkelder te rijmen is met je beleid. Hoe ga je daar dan mee om? Ben je bereid om een 'stukje' con-

trole en macht los te laten en neer te leggen bij de doelgroep?

Hetzelfde geldt voor één-op-één contact met jongeren. Als begeleider wil je de meningen, behoeften en ideeën van jongeren serieus nemen, maar wat doe je als dit betekent dat je dan zelf bepaalde dingen los moet laten en daarmee zelf niet meer alle touwtjes in handen hebt? Het is heel begrijpelijk dat we als volwassenen graag de leiding willen houden, we willen invloed hebben op dat dingen goed gaan en goed verlopen, dat het overzichtelijk blijft en soms ook gewoon dat het 'even snel' geregeld is. De vraag is echter of je daarmee de doelen van participatief werken nog kunt bereiken.

Pas wanneer de machtsverhoudingen tussen de professional en jongere worden verkleind en dat zij meer gelijk aan elkaar, creëer je echt de basis voor vertrouwen, gezamenlijkheid en gelijkwaardigheid. Daarmee komen de doelen voor participatie veel beter tot hun recht; jongeren kunnen dan echt invloed hebben op hun eigen leefwereld, kennis overbrengen over wat er voor hen belangrijk is en daarmee ook zichzelf ontwikkelen. Je boort de intrinsieke motivatie van jongeren aan; ze maken het zich dan eigen, gaan er zelf mee aan de slag en nemen zelf initiatief.

'Jongeren de baas'

Het is interessant om met jongeren waarmee je werkt het vraagstuk omtrent macht eens ter discussie te stellen. Bijvoorbeeld door de machtsrollen eens om te draaien. Stel jongeren bijvoorbeeld de vraag: 'Wat zou jij doen als je een dag de baas was?' Of: 'Wat doet macht? Wie heeft het? En wie niet? Wat is de impact van macht? Wat voor invloed heeft dat op de ander? Maar bovenal: wat kunnen we doen om de verhouding gelijkwaardiger te maken?

Om deze vuistregel en de consequenties van deze machtsverschuiving beeldend te maken, stellen we – naar idee van Nienke Manderveld, van Kuseema – ons drie boodschappentassen voor, met elk € 10,- om boodschappen te doen:

1. Je geeft een boodschappentas aan een jongere mee en vraagt voor € 10,- wat te eten te halen, je geeft hem/haar de vrije hand. Je moet dan niet vreemd opkijken als hij/zij met cola, chips en andere lekkernijen aan komt zetten. Je zult dat dan ook samen met de jongere opeten.
2. Je geeft een boodschappentas aan een jongere mee en vraagt voor € 10,- wat te eten te halen, en dan wel met de instructie dat het voedsel enige vitamine en voedingswaarde bevat, als het even kan ook duurzaam voedsel. Je krijgt dan eten voorgeschoteld dat je niet het allerlekkerst vindt, maar je zult dat samen met de jongeren wel moeten nuttigen.

3. Je geeft een boodschappentas aan een jongere mee en vraagt voor € 10,- wat te eten te halen, maar – en dat laat zich nu wel raden – met een boodschappenlijstje. Je voelt je wel gesterkt door het feit dat de jongere actief is, maar het resultaat is precies wat je wilt.

Het Machtsspel

Een actieve werkvorm die je met jongeren kan doen is de Power Walk (het Machtsspel): een groepsoefening waarin deelnemers door middel van stellingen vanuit een bepaalde rol antwoord geven op vragen rondom mensenrechten. Dit laat fysiek zien wat macht doet met participatie in de maatschappij en wat dit zegt over kansen die bepaalde doelgroepen wel of juist niet krijgen. Waar je als professional/volwassene veelal gemakkelijk toegang hebt tot bepaalde rechten, hebben jongeren dat vaak niet. Het is goed om dit te beseffen en bespreekbaar te maken.

Kortom: Als je op gelijkwaardige wijze aan de slag wilt met jongeren wees je dan bewust dat er machtsverschillen zijn, maar óók dat die verhoudingen in macht flexibel zijn. Maak ze samen met de jongere bespreekbaar en inzichtelijk!

Vuistregel 18

Participatie in onderzoek: dat is een vak apart

Dertig jaar geleden (1989) werd in New York het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, ook wel het Kinderrechtenverdrag genoemd, door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties aangenomen. Vandaag de dag heeft bijna ieder land over de wereld dit Verdrag ondertekend en geratificeerd, zo ook Nederland. Dit betekent dat wij als land deze rechten van kinderen moeten beschermen en gezamenlijk moeten uitdragen. Een van de kernartikelen van het Kinderrechtenverdrag is het recht van kinderen en jongeren om gehoord te worden in beslissingen die hen aangaan (artikel 12). Het Kinderrechtenverdrag, onder andere met haar artikel 12, heeft een belangrijke impuls gegeven aan het ‘gehoord worden’ van kinderen en jongeren in (wetenschappelijk) onderzoek.

Vanaf de jaren '80 en '90 van de vorige eeuw worden internationaal en nationaal verschillende projecten uitgevoerd waarbij kinderen en jongeren een actieve rol spelen in de totstandkoming en uitvoering van onderzoek (Jurrius, 2012). Participatie van kinderen en jongeren

in onderzoek wint sindsdien steeds meer terrein. Verschillende ontwikkelingen hebben bijgedragen aan deze toenemende interesse voor Participatief Jongeren Onderzoek (PJO). Zo zijn er door de jaren heen steeds meer mensen zich gaan uitspreken voor ‘radicale’ veranderingen in het traditionele onderzoek, waarbij niet langer een ‘expert’ van buitenaf kennis genereert over diegene die onderzocht wordt. Gelijktijdig wordt er aandacht gevestigd op het grondig herzien van wat we beschouwen als kennis, wie het eigenaarschap heeft van deze kennis en wie er tevens van profiteert (Edwards & Brannelly, 2017).

Kitty Jurrius geeft in haar proefschrift *‘Uit de Spagaat’* (2012) een mooie beschouwing op Participatief Jongeren Onderzoek. Zij definieert PJO als volgt: “Participatief Jongeren Onderzoek is een onderzoeksmethode gericht op democratische kennisontwikkeling en groei, waarbij jongeren in een onderzoeksrol samen met andere betrokkenen informatie uitwisselen, kennis verzamelen en oplossingen zoeken voor een situatie die als problematisch wordt ervaren, zodat zij deze situatie kunnen verbeteren.” Volgens haar kent PJO een combinatie van doelen, namelijk PJO als onderzoeksmethode en zo ‘betere’ kennis oplevert, een methode om jongeren invloed te geven op hun leefwereld, en als educatieve methode, waarbij kinderen en jongeren vaardigheden opdoen. Participatief Jongeren Onderzoek is niet iets wat je ‘zo even doet’. Jurrius pleit dan ook voor het gebruik van een kwaliteitsraamwerk voor PJO.

Er zijn verschillende kwaliteitskaders ontwikkeld die inzicht geven in hoe (PJO) onderzoek op een kwalitatief en ethische wijze uitgevoerd zou moeten worden. De Internationale Charter for Ethical Research Involving Children (ERIC) stelt de volgende criteria aan het doen van ethisch onderzoek: Het is de verantwoordelijkheid van iedereen die betrokken is bij het project; het respecteren van de waardigheid van kinderen en jongeren is de kern van ethisch onderzoek; onderzoek met kinderen moet rechtvaardig en billijk zijn; het moet kinderen en jongeren wat opleveren; kinderen en jongeren moeten nooit schade ondervinden door deelname aan een onderzoek; onderzoek moet altijd voorafgaande en doorlopende toestemming hebben; en ethisch onderzoek betekent een doorlopende reflectie.

Het participeren van kinderen en jongeren in onderzoek betekent dat pedagogische, wetenschappelijke en democratische ambities met elkaar geïntegreerd worden. Participatie is tevens een waarde die gestalte krijgt in dialoog met anderen (Dedding, Jurrius, Moonen, & Rutjes, 2013). Het vraagt sensitiviteit, een continue reflectie en een bewustzijn van ethisch handelen. Participatie van kinderen en jongeren in onderzoek betekent ook dat wij onze eigen aannames over wat jongeren (aan)kunnen, moeten aangaan en barrières moeten ontmantelen die momenteel het participatieproces van kinderen en jongeren in de weg staan (zie GC, no. 12, 2009).

Vuistregel 19

Participatie: maak de drempel laag

Jongeren willen en kunnen zich graag actief inzetten voor en meepraten over onderwerpen die voor hun en de samenleving belangrijk zijn, maar zij moeten wel op een passende en laagdrempelige manier uitgenodigd en betrokken worden.

Hardnekkig beeld dat jongeren alleen met zichzelf bezig zijn, klopt niet

Veel jongeren in Nederland zetten zich (vrijwillig) actief in voor hun omgeving. Zijn doen bijvoorbeeld vrijwilligerswerk of geven hun mening en praten mee ten behoeve van een betere gemeente en/of organisatie. Uit cijfers van het CBS blijkt dat iets meer dan de helft van de jongeren (15-25 jaar) zich weleens inzet als vrijwilliger. En toch blijft de algemene beeldvorming dat jongeren zich minder inzetten dan volwassenen en hier ook minder in geïnteresseerd zijn. Deze beeldvorming zet het stimuleren van participatie en actieve inzet daarom al jaren hoog op de maatschappelijke agenda. Dat is op zich goed, als het maar om een oprechte uitnodiging gaat, sommige jongeren hebben maar een klein zetje nodig om actief en enthousiast mee te doen.

'Soms wil je wel iets doen, maar dan weet je niet zo goed hoe en dan komt er niet echt iets uit. Maar dat heeft ook met kansen te maken. Veel jongeren willen er wel wat aan doen maar die 'opportunity' komt niet zo.' - jongere

Er is wel laagdrempelig en divers aanbod nodig

Veel jongeren die zich nu actief inzetten (zoals een mentor, een mediator, leden van jongerenraden, een jongere die een eigen partij oprichtte of een jongere die andere jongeren ondersteunt) kunnen allemaal dat ene moment in het verleden aanwijzen dat bepalend is geweest voor hun huidige inzet. Er was altijd een moment waarbij zij op een laagdrempelige manier ergens bij aan konden sluiten, ofwel doordat zij daarvoor gevraagd werden, of omdat het aanbod zo uitnodigend was, dat je gemakkelijk aansluit. De een werd bijvoorbeeld gevraagd door een leraar op school, de ander werd er op gewezen door ouders en weer een ander kon aansluiten bij de organisatie van een toernooi waar ook vrienden aan mee deden. Vaak bleef het niet bij die eerste acti-

viteit en beseften de jongeren gaandeweg hoe waardevol hun bijdrage was (participatie leidt tot meer participatie).

Belangrijk daarbij is wel dat de intrinsieke motivatie van de jongere aangesproken wordt en een plek kan krijgen, zoals de motivatie om iets specifiek te leren (nieuwe mensen leren kennen, leren debatteren), iets betekenen voor de “wereld” (zoals je inzetten voor mensenrechten of milieu) of het opkomen voor de belangen van een specifieke groep (jongeren met schulden, ouderen uit de buurt, etc.).

En wat levert dat dan allemaal op?

Participatie en actieve inzet levert een diversiteit aan resultaten op. Jongeren doen positieve ervaringen op, krijgen meer verbinding met een breder deel van de samenleving, ze kunnen vaardigheden ontwikkelen én kansen creëren voor zichzelf. Een win-win situatie voor zowel jongeren zelf als voor de samenleving als geheel.

“Nu ben ik juist zelfverzekerd. Ik durf mijn mening te geven en durf dingen gewoon te zeggen. Ik durf nu zelfs voor grote groepen te spreken, dat was eerst ondenkbaar. Je bent lid van een groep die je vertrouwt. Ik weet van sommigen dat ik hen midden in de nacht kan bellen als er iets is. Dat is zo fijn!” - jongere

Vuistregel 20

Participatie, laat jongeren de wijze waarop bepalen

Jongeren participeren per definitie in een samenleving. Dit is de beschrijving van de eerste pijler in de *Alexander Bridge of Participation*[®] (Jurrius, 2011; Rutjes, 2012), en heet *Naturalness*. En dit participeren uit zich op veel verschillende manieren, bijvoorbeeld door de manier waarop jongeren deelnemen, zich laten zien, zich uiten en beslissingen nemen. Denk aan de keuze in kleding, teksten op sociale media of de keuze voor een vegan life style.

Toch lijkt dit haaks te staan op de zorgen die er zijn over dat jongeren zich minder voor politiek en democratische participatie lijken te interesseren, want feit: jongeren stemmen weinig met verkiezingen en sluiten zich nauwelijks aan bij politieke partijen (Crowlet & Moxon, 2017). Gevolg is dat daar waar de echte beslissingen gemaakt worden, de stem van jongeren dus slecht vertegenwoordigd wordt.

Femke Kaulingsfreks beschrijft in haar boek *'Straatpolitiek'* hoe de betrokkenheid van jongeren er tegenwoordig uitziet. Deze betrokkenheid wordt vaak niet direct als 'politiek' herkend, maar heeft zeker betekenis in de maatschappij. Bijvoorbeeld door te rappen, door alleen nog tweedehands kleding te kopen op United Wardrobe of door collectief te protesteren, denk aan klimaatstakingen of massale likes en dislikes op sociale media. Dit zijn vormen van participatie die 'anders' zijn, niet-traditioneel. Deze vormen van participatie zijn aantrekkelijk voor jongeren omdat ze niet vragen voor een lidmaatschap of een commitment voor langere tijd aan

een bepaalde instantie of organisatie. Jongeren zijn verschillend en hun uitingen van participatie en maatschappelijke betrokkenheid zijn dat dus ook.

Maar er is wel degelijk een probleem en dat is dat binnen de politiek en het maken van beleid volwassenen aan het roer staan en jongeren daarin niet of nauwelijks gehoord worden. De inhoud, de boodschap van wat zij uitdragen in hun eigen 'taal' komt niet aan bij beleidsmakers.

Het is dus wel degelijk belangrijk om goede vormen voor jongerenparticipatie in besluitvormingsprocessen te zoeken en dat het ook legitiem is dat volwassenen jongeren daar actief bij betrekken. Het verbinden van deze twee werelden lijkt harder nodig dan ooit, aangezien er dus volwassenen zijn die zich 'zorgen' maken over de politieke desinteresse van jongeren. Maar zijn deze volwassenen wel geïnteresseerd in hun eigen maatschappij? In de jongeren zoals ze zijn, met alles wat ze daadwerkelijk bezighoudt?

Onze oproep: knoop elke week met minimaal 1 jongere die je niet kent een gesprekje aan. Ga geen informatie 'ophalen', maar ga echt in gesprek met elkaar. Vraag wat ze bezighoudt, wat ze belangrijk vindt, welk advies ze voor je heeft. En laat ook wat van jezelf zien, dan wordt het een gesprek en dat wordt zeker gewaardeerd.

Participatie is uit je eigen bubbel stappen

Wie dacht dat ‘in een bubbel leven’ iets was van de verzuiling uit de twintigste eeuw, heeft het mis. Want hoewel de zuilen op basis van levensbeschouwing verleden tijd zijn, zien we de ‘bubbels’ in 2019 nog steeds terug in onze maatschappij. We beperken ons tot onze vertrouwde vriendenkring, komen vaak alleen in aanraking met nieuws en berichten dat ons eigen wereldbeeld bevestigt en een praatje maken met een vreemde is eerder uitzondering dan regel. En dit geldt voor ons allemaal: jong, oud, hoogopgeleid, laagopgeleid, mensen die linksgeoriënteerd denken, mensen die rechts georiënteerd denken, autochtone Nederlanders, allochtone Nederlanders, noem maar op.

Werken vanuit je eigen referentiekader

In de jeugdsector werken we met mensen, een vaak werken we ook vóór mensen. Dat doe je vaak vanuit je eigen referentiekader, die vaak niet veel groter is dan de bubbel waarin je leeft. Er wordt beleid geschreven dat gaat over jongeren, er worden onderzoeken gedaan naar jongeren en jeugdhulpprofessionals ondersteunen jongeren. Soms gaat het om jongeren die je ‘herkent’ uit je eigen bubbel, maar veel vaker is dat niet het geval.

Hoe voorkom je dan dat *confirmation bias* – oftewel: de neiging van mensen om meer waarde te hechten aan informatie die hun eigen voorkeur heeft of verwachting bevestigt – je niet in de weg gaat zitten in je werk? Dus dat jij aan de slag gaat voor jongeren vanuit het referentiekader van jóúw bubbel? Wees je er allereerst eens bewust van en sta stil bij het referentiekader van waaruit jij leeft en handelt. En zet daarna die stap naar buiten en leer van elkaar! Informeer jezelf en ga met elkaar in gesprek. Durf vanuit nieuwe perspectieven naar een situatie te kijken en creëer een systeem waarin inspraak en/of tegenstand ook een plek krijgt.

Wat voor stap durf jij te zetten?

Dus je bent zover en bent bereid die stap uit je bubbel te zetten en te gaan leren van anderen. Dat kan op verschillende manieren:

- **Een voorzichtige stap:** vraag de ander eens hoe ze ergens over denken en informeer je

door middel van nieuwe perspectieven.

- **Een gewone stap:** bevestig niet alleen de ander, maar ga met elkaar in dialoog. Wissel ideeën en perspectieven met elkaar uit en bouw samen verder.
- **Een sprong:** werk in co-creatie met mensen buiten jouw bubbel. Je leert niet alleen van elkaar, maar draagt ook een gezamenlijke verantwoordelijkheid.

Jongeren en ouders uit hun bubbel

Ook jongeren en ouders vertellen te profiteren van een stap uit hun eigen bubbel. Een moeder vertelt bijvoorbeeld dat deelname aan een project haar leven enorm heeft verrijkt:

“Ik kwam hier iedere keer weer in aanraking met mensen die ik normaal nooit tegen zou komen. Dan heb ik het over jongeren en ouders met een hele andere achtergrond dan ik, maar ook beleidsmakers en bestuurders. Heel erg leerzaam!”

En ook jongeren groeien door met elkaar – en met bijv. ouders, professionals of beleidsmakers – in gesprek te gaan, ervaringen uit te wisselen, te discussiëren en oog te hebben voor elkaar zienswijze.

Vuistregel 22

Participatie is samen aan een doel werken

We kennen Damien (24 jaar, vierdejaars pedagogiek student) nu al zo'n vijf jaar bij Stichting Alexander. Hij begon bij het Jeugdplatform Amsterdam en heeft vervolgens aan verschillende andere projecten meegedaan. 'Ik weet niet precies meer welke, maar die staan allemaal op mijn LinkedIn,' zegt hij grappend. Op dit moment is hij gespreksleider bij de landelijke stuurgroep voor het project Maatschappelijke Ervaringstijd (MET) en doet hij zijn afstudeeronderzoek bij het project. MET is een project waarin jongeren ontdekken wat ze graag willen, en hiervoor een eigen activiteit bedenken en doen.

Samen aan een doel werken met jeugd is iets wat Damien in zijn professionele werk vaak mist. 'Het gaat vaak óver de kinderen/jongeren in plaats van mét de jongeren.' Terwijl volgens Damien jongeren betrekken in de procesvorming erg waardevol kan zijn. Nu hebben jongeren vaak weerstand tegen dingen, omdat ze zich ergens niet in kunnen vinden. 'Daarom moet participatie ook gaan over het samen aan een doel werken.' Damien spreekt vanuit eigen ervaring: 'Ik heb vroeger ook veel hulpverleners gehad die tegen mij zeiden hoe het moest, maar de verandering ontstond pas toen er hulpverleners en docenten in mijn leven kwamen die vroegen wat ik dacht en hoe ik dacht dat we het het beste konden oplossen'.

Het interview is nog maar net begonnen of we raken al de essentie. 'Veel jongeren willen gewoon gehoord, gezien en serieus genomen worden. Als je er heel filosofisch over nadenkt is het raar dat degene die er geen baat bij heeft wel een invulling geeft aan iemands leven.'

Wat betekent het voor jou om samen aan een doel te werken?

'Dat je het mét elkaar doet en dat er ruimte is voor de input van zowel de ander als mijzelf. Dat er een overeenstemming plaatsvindt waar beide partijen bij gebaat zijn en dat je leert om compromissen met elkaar te sluiten. Het is belangrijk om ook het beeld van een ander te ontdekken, want je zit altijd een beetje in je eigen bubbel. Als je dan buiten die bubbel stapt, is er vaak nog heel veel moois te ontdekken waar je zelf nog niet aan hebt kunnen denken. Dan maakt het niet uit welke leeftijd je hebt, want kinderen hebben in mijn ogen ook vaak een goede input. Vaak komen zij met onconventionele oplossingen en ik denk dat dát juist nodig is tegenwoordig.'

'Vanaf dag één werd ik hier serieus genomen en werd er naar me geluisterd, dat geeft echt een wauw-factor dat is ook de grootste reden waarom ik dit al 4,5 jaar doe. Ik denk dat dát voor jongeren niet altijd het geval is, dat ze het gevoel hebben dat ze serieus worden genomen, of dat ze worden gehoord, of het idee hebben dat ze er echt mogen zijn. Een gemeenschappelijk doel

hebben betekent ook dat je op elkaar kunt terugvallen, een stukje zekerheid wat je nodig hebt voor groei, ontwikkeling en verandering. Ik heb dan ook geleerd om altijd vragen te stellen bij wat je ziet en beleeft.'

Wat is jouw advies met betrekking tot deze vuistregel aan anderen?

'Het is in mijn ogen haast uit de hoogte als je denkt dat je het allemaal alleen kunt.' Damien benadrukt de voorwaarde die nodig is voor samen aan een doel werken, namelijk gelijkwaardigheid in het contact. Het is belangrijk dat zowel jongeren als (professionele) opvoeders elkaar op een respectvolle en gelijkwaardige manier behandelen. 'Op het moment dat de ander een sterkere onderhandelingspositie heeft, dus als de samenwerking niet op gelijkwaardige voet is, dan zal je nooit tot een gepaste oplossing komen waar iedereen's belangen bij gebaat zijn.'

'Idealiter start je met kijken naar wat de jongere zelf kan en waar de volwassenen in kan assisteren. Ik denk dat je altijd moet uitgaan van de kwaliteiten van de jongeren en je moet kijken hoe de volwassenen daarbij kunnen ondersteunen en aansluiten.'

'Respecteer elkaar, geef elkaar de ruimte en wees open. Niet iedereen kan dat al, daarom moet er ruimte zijn om te experimenteren met gedrag en dat fouten geaccepteerd worden als deel van het proces van het samenwerken. Probeer mensen ook eens een compliment te geven over wat je

opvalt, vaak komen daar hele mooie dingen uit.'

We zijn ondertussen al een uur verder. Ik maak de afspraak met Damien om er een vuistregel van te schrijven en deze nog naar hem toe te sturen om het hem te laten controleren.

Participatie: iedereen kan dat naar vermogen

Soms krijgen we te horen dat we bepaalde groepen kinderen en jongeren vooral niet moeten 'belasten' met deelname aan een participatief (onderzoeks)project. Dat we ze beter niet kunnen vragen om mee te doen omdat ze dat niet zouden kunnen en het teveel van hen vergt, dat ze het al zo moeilijk hebben en geen teleurstelling kunnen gebruiken. Wij begrijpen de neiging om deze groep te willen beschermen; vaak is dat ook onderdeel van de rol of taakstelling van een professional die bij kinderen en jongeren betrokken is.

Wij vinden dat alle kinderen en jongeren kunnen participeren in (onderzoeks)projecten. Dat zijn dus niet alleen de hoog opgeleide, mondige en taalvaardige kinderen en jongeren, maar juist ook kwetsbare kinderen en jongeren. Bijvoorbeeld kinderen die de taal niet goed spreken of jongeren met een verstandelijke beperking. Alle kinderen en jongeren beschikken over waardevolle kennis en met de juiste manieren kunnen zij naar vermogen participeren. Deelname aan een participatief (onderzoeks)project en het feit dat kinderen en jongeren hierin een expert rol krijgen toebedeeld in onze projecten en worden onder-

steund om hun stem te laten horen, leidt tot groei en bloei van kinderen en jongeren. Juist de 'kwetsbaren' onder hen hebben dit zo hard nodig.

Hoe zie jij kinderen en jongeren?

Wij willen professionals uitdagen om eens met een andere bril naar kinderen en jongeren te kijken, want dan zijn er op het gebied van participatie veel meer dingen mogelijk. Hoe volwassenen naar kinderen en jongeren en hun behoeften en capaciteiten kijken heeft te maken met het

dominante kindbeeld dat door hen wordt gehanteerd. In de westerse wereld omschrijven we kinderen vaak als kwetsbaar, afhankelijk en nog in ontwikkeling. Een maatschappelijk dominant kindbeeld dat gekenmerkt wordt door kwetsbaarheid, leidt tot andere mogelijkheden voor participatie van kinderen en jongeren in onderzoek, dan een maatschappelijk kindbeeld waarin zelfontplooiing centraal staat. Dit laatste kindbeeld biedt ruimte voor het betrekken van kinderen en jongeren waarvan men in eerste instantie zou denken dat zij niet over de capaciteiten beschikken om mee te doen aan een participatief (onderzoeks)project, ze kunnen het immers leren! Wil je hier meer over lezen? Kijk dan eens in *Kinderen en jongeren actief in wetenschappelijk onderzoek*.¹

Participatie naar vermogen betekent aansluiting zoeken

De sleutel tot participatie van verschillende doelgroepen met verschillende niveaus is het continu zoeken naar aansluiting bij de beleevingswereld en capaciteiten: waar vinden ze zelf dat ze goed in zijn, wat vinden ze leuk, hoe zien zij het resultaat van hun inspanningen? Door succeservaringen op te doen, groeien de kinderen of jongeren in hun rol van expert. In de praktijk zie je dit terug in de werkvormen die we gebrui-

ken. We zitten niet stil maar bewegen en zijn actief. Kennis maken we herkenbaar en visueel. Jongeren kiezen een rol waar zij zich comfortabel bij voelen, dat kan zowel op de voorgrond als op de achtergrond zijn. Waar gewenst betrekken we de professionals die de jongeren goed kennen en vertrouwen bij het vormgeven van dergelijke trajecten. Het is dus van belang om continu een balans te zoeken tussen het bieden van ruimte aan de kinderen en jongeren om hun eigen proces of project vorm te geven, en hen in de uitvoering van activiteiten op zo'n manier te ondersteunen dat het behapbaar blijft en een positieve ervaring wordt. Dan kunnen alle kinderen en jongeren participeren naar vermogen.

¹ Dedding, C. W. M., Jurrius, K., Moonen, X. M. H., & Rutjes, L. (Eds.) (2013). *Kinderen en jongeren actief in wetenschappelijk onderzoek. Ethiek, methoden en resultaten van onderzoek met en door jeugd*. Houten: Lannoo Campus.

Vuistregel 24

Participatie is een werkwoord

Is participatie een werkwoord? Op papier natuurlijk niet. In de praktijk, tijdens activiteiten en projecten, beleven we participatie vaak wel als actie, beweging, vernieuwing of verandering. Kortom: een werkwoord. Als beweging een kenmerk is van jeugdparticipatie in de praktijk: hoeveel beweging zien we dan eigenlijk? Leidt participatie altijd tot meer participatie? Een activiteit of project kan tot stilstand komen, jongeren kunnen tussentijds stoppen, dingen lopen niet zoals we willen of plannen, en we moeten opnieuw beginnen.

Jongeren groeien op en ontgroeien op een natuurlijke manier de formele activiteiten en projecten die ooit interessant voor ze waren. Opnieuw tijd en energie steken in het betrekken van nieuwe groepen jongeren is dus eigenlijk onvermijdelijk, en een natuurlijk groeiproces. Maar er zijn minstens twee andere elementen in het spel: resultaat en momentum.

Een opwindend eindresultaat is pas een start

Vaak waarderen we participatie om de resultaten die het oplevert, zoals: ideeën, meningen, betrokken deelnemers, nieuwe producten, persoonlijke ontwikkeling, inhoudelijke bijdragen aan (evaluaties van) jeugdprogramma's of jeugdbeleid. Toch zijn dit nog niet de echte resultaten zijn waar iedereen op uit is. Test de resultaten hierboven eens met deze vraag: raak je opgewonden en enthousiast over dit resultaat? Waarschijnlijk nog niet, omdat we hier eigen-

lijk te maken hebben met tussenresultaten of middelen die je dichter bij een gewenste eindsituatie brengen, zoals: een fijne school, een veilige buurt, een Cruyff Court, goede relaties, een feest, een eigen betaalbare woning... vul het maar in. Een aantrekkelijk en helder eindresultaat geeft jongeren, professionals en bestuurders vertrouwen, energie en plezier om ergens aan te beginnen.

Een opwindend eindresultaat blijkt op zichzelf niet genoeg om er ook consistent naar toe te werken. De opwinding aan het begin wordt vaak vanzelf minder. Na een tijdje zijn we gewend geraakt aan elkaar, aan het project, en aan activiteiten die we doen. Het nieuwe is er af, en na een tijdje blijken sommige dingen toch complexer en uitdagender dan we ons bij de start konden voorstellen. Is dat een probleem? Niet noodzakelijk. Succesvolle participatieprocessen hangen minder af van het met veel moeite in stand houden van het enthousiasme van het begin, dan van hoe we een vliegende start gebruiken om in beweging te blijven. Dit is waar 'momentum' in het spel komt.

Momentum: waardeer kleine acties en resultaten

De kracht van enthousiasme aan het begin van een participatieproces is alleen bedoeld om de boel op gang te krijgen, blij van te worden van het vooruitzicht dat je een opwindend eindresultaat gaat bereiken. De kracht van momentum is dat je de route naar dat eindresultaat in kleine stappen verdeelt, en telkens de meeste aandacht

geeft aan de eerstvolgende actie en het kleine resultaat daaruit waardeert en viert. Momentum is een beweging of een actie die weinig energie kost, maar wel genoeg energie oplevert om in een flow te blijven. Dat kan al door het grote eindresultaat even los te laten, en aandacht te geven aan de eerstvolgende kleine actie en resultaat. Waardeer kleine acties, zoals dat appje de avond voor een bijeenkomst om jongeren nog eens te vragen of ze komen. Of wanneer professionals of ambtenaren even laten weten hoe ver ze zijn met het uitvoeren van een advies van jongeren, ook al is die uitvoering nog niet compleet. Een belangrijk sleutelement voor momentum is dus regelmatig een actie ondernemen, en hiervan een gewoonte te maken, en er niet meer over na te denken dan nodig. Maak daarom de taken en acties en niet te groot. Hoe groter we de actie maken, en hoe completer of perfecter de uitvoering moet zijn, des groter is de kans dat het nooit wordt ondernomen. Grote taken zijn nogal uitstel gevoelig, en niet alleen in een participatieproces met jongeren.

In participatieprocessen die bedoeld zijn om een concreet en gewenst eindresultaat te bereiken waar jongeren opgewonden van raken, lijken kleine acties en resultaten zelf vaak niet zo indrukwekkend... voor wie ze niet hebben gedaan en bereikt. Maar voor degenen die wel die kleine acties ondernemen, verandert er iets. Ze zijn niet meer degenen die ze waren voordat ze zo'n actie ondernamen; of dat nu een kort gesprek met andere jongeren is, of een flyer die zelf gemaakt is, of het uitspreken van een wens in

een ontmoeting met jeugdhulpverleners, of zelfs een filmpje uploaden op YouTube over het slecht verlichte fietspad naar school. Het ondernemen van dergelijke kleine acties wordt met elke volgende actie een gewoonte en helpt om voort te bouwen op de energie die ze er eerder in hebben gestopt. Als je eenmaal in actie bent, dan volgt de volgende actie vanzelf. Het geeft vertrouwen dat je een volgende keer weer momentum kunt creëren, en concrete en tastbare bewijzen dat het eindresultaat binnen handbereik is. Daarvoor is geen perfect of zelfs optimaal participatieproces nodig, wel de energie om de eerstvolgende kleine stap te zetten.

Participatie is een werkwoord, maak er een gewoonte van.

Vuistregel 25

Participatie is een kwestie van volhouden

25 jaar Stichting Alexander - de start

Onderzoek doen vanuit de erkenning dat jongeren in een context leven, op school of in hun peer group, en uitgaan van hun kracht en niet alleen van zorgen en problemen. Vanuit deze visie vond Stichting Alexander 25 jaar geleden haar oorsprong. De drive en deze kernwaarden zijn 25 jaar later onveranderd gebleven.

‘Binnen het universitair jeugdonderzoek zaten we allemaal data te bestuderen, weer eens een naam te bedenken voor iets en op analytische wijze zorgen over de jeugd te bekijken. En ik dacht: jongeren weten helemaal niet dat wij hier zo ingewikkeld zitten te doen over hun levens’, zegt Jan Laurens Hazekamp, de oprichter van Stichting Alexander. Het moest anders, er moest onderzoek komen dat de positie van jeugd sterker maakt, waarin jongeren zelf een grote rol spelen.

En Stichting Alexander zag het levenslicht.

Het tij zat mee. Internationaal werden het belang en de potentie van participatie al langer onderkend. Het vormt een van de pijlers onder het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (1986). Toen dit verdrag in 1995 werd ondertekend in Nederland, ontstond ook aan de beleidskant behoefte aan jeugdparticipatie. Maar hoe dat moest was nog niet zo duidelijk.

Want uit de eerste onderzoeken begin jaren '90, over hoe volwassenen tegen jeugdparticipatie aankeken, kwam geen rooskleurig beeld: jongeren kunnen het niet, het zijn korte termijn denkers, ze zijn niet geïnteresseerd, ze spreken de taal niet. Met andere woorden: de jeugd werd bekritiseerd. Er was dus een wereld te winnen.

Tijden van verankering

Heleen Jumelet volgde Jan Laurens Hazekamp op als directeur in 2002. Heleen was bij Jan Laurens afgestudeerd en geïnspireerd geraakt door zijn visie. In die tussenliggende tien jaar was er wel wat veranderd op het terrein van participatie. Er was meer ervaring opgedaan, op allerlei terreinen en een aantal dingen was vanzelfsprekender geworden. ‘In de jeugdzorg bijvoorbeeld, het feit dat er binnen zes weken een behandelplan moest liggen waar jongeren ook hun formele toestemming op gaven vanaf 12 jaar met een handtekening, dat was nieuw’, aldus Heleen over een voorbeeld van formele verankering. Om meteen de kanttekening te maken dat dat nog niet veel zegt over de daadwerkelijke invloed die een jongere kan uitoefenen. Heleen zag vooral effect van de methode ‘participatief jeugdonderzoek’ als instrument voor verandering, als veranderkracht. Voorbeelden van participatief actieonderzoek door jongeren uit deze tijd zijn de Jongeren onderzoeksteams (JIT, JOAT, Flying Team, etc.) die organisaties adviseerden over vrijwilligerswerk of wonen in een kamertrainingscentrum, na het doen van participatief onderzoek. Jongeren werden hierbij getraind en begeleid door Stichting Alexander.

In de jaren die volgden, ontwikkelde de wet- en regelgeving zich verder. Met het Kinderrechtenverdrag in de hand, volgden de Wet op de Jeugdzorg (2004), de Wet Medezeggenschap op Scholen (2007) en de Jeugdwet (2015). Maar een goede wettelijke verankering, betekent nog geen concrete uitvoering in de praktijk. Steeds

duidelijker werd dat alleen het trainen en begeleiden van jongeren om hun stem te laten horen niet voldoende is.

Niet jongeren veranderen, maar de samenleving veranderen richting jongeren

‘Ik denk dat we nu eerder bezig zijn met procesmanagement, zodat we alle partijen meekrijgen in het participatieproces,’ vertelt Leo Rutjes, sinds 2004 directeur. Hieraan ligt ten grondslag de idee dat jongeren per definitie participeren in de samenleving, en dat de vraag is hoe andere partijen, zoals bestuurders, professionals en onderzoekers kunnen leren participeren met die jongeren. Maar als het puntje bij paaltje komt, dan worden de perspectieven van jongeren toch te vaak aan de kant geschoven, ervaart Leo. ‘Iedereen moet met elkaar praten, maar dan zie je uiteindelijk toch ook weer de aloude machts patronen daaronder zitten’.

Kitty Jurrius begon in 2001 bij Stichting Alexander als stagiaire. ‘Qua participatie was het echt een warm bad. Ik was ook scoutingleider, en toen ik hier kwam zag ik dat ik daar mijn werk van kon maken. Wat geweldig! Met jongeren praten, verhalen schrijven, uiteindelijk ook zelf projecten bedenken.’ Kitty groeide door tot codirecteur (2012-2014). Volgens haar gaat de essentie over hoe je vindt dat mensen in de samenleving met elkaar om moeten gaan. ‘Dat gaat voor mij verder dan jongerenparticipatie. Dat je wil dat mensen een positie hebben in de samenleving, dat ze erkend worden, dat ze deel kunnen nemen.’

Methodiekontwikkeling en aandacht voor effectiviteit

Vanaf 2000 kwam er bij Stichting Alexander steeds meer aandacht voor methodiekontwikkeling en explicitering van ethiek van onderzoek, voor concrete handvatten hoe dat in de praktijk vorm te geven.¹ Bijvoorbeeld als het gaat om veiligheid: je gaat altijd met z'n tweeën 's avonds de straat op om met jongeren die op een pleintje rondhangen te praten. Of om *informed consent*. Dat is een voortdurend proces, niet een eenmalige afvinkje bij de start van een project. Ook kwam er meer aandacht voor evaluatie van projecten: doen we de juiste dingen en doen we ze goed.

Kitty promoveerde vanuit Stichting Alexander in 2013 op de methode Participatief Jeugdonderzoek (PJO). Ze ontwikkelde een kwaliteitsraamwerk waarin drie doelen van PJO werden onderscheiden, die nog altijd relevant zijn: PJO als onderzoeksmethode gericht op kennisontwikkeling, als methode om jongeren invloed te geven en als educatieve methode.² Ze toonde aan dat er nogal eens verschillende verwachtingen zijn over de doelen, en dat het expliciteren ervan goed is om keuzes te maken over randvoorwaarden, democratische kennisontwikkeling en groei.³ 'Hiermee heeft Stichting Alexander een onderbouwing voor

het uitvoeren van projecten op maat. Bij het ene project ligt het accent op inspiratie, bij het andere op onderzoek, en bij weer een andere op actie en implementatie. Met andere woorden, aansluitend op de context van jongeren, professionals en locatie', aldus Leo.

Toekomstwensen

De vier directeuren van de afgelopen 25 jaar hebben een gouden tip voor de stichting maar ook voor alle andere voorvechters van participatie.

Jan: 'Ik vind nog steeds dat mensen die zich voor beleid met jeugd bezighouden zich moeten realiseren: hoe kom je erachter wat jongeren zelf ervaren in een hun situatie, in alle facetten van hun leven? En dan is het belangrijk om te ontdekken hoe je dat doet.'

Heleen: 'Hou vol nog 25 jaar. Blijf je vooral bezighouden met kansen creëren voor jongeren, die echt verandering teweegbrengt, voor empowerment, en blijf dat op al die manieren deskundig doen.'

Kitty: 'Ik wil meegeven dat de drempels niet zo hoog zijn, participatie is dichterbij dan

mensen denken. Mensen denken dat het te moeilijk is, of weten niet hoe ze dat moeten doen. Daar kun je als Stichting Alexander wel iets doen: spread the word. En methodes verspreiden. Mensen in de gelegenheid stellen om te doen.'

Leo: 'Participatie moet je doen en ervaren, dan ontstaat er pas wat.'

Een uitgebreide versie van dit artikel is te vinden via <https://bit.ly/2lYqFSn>

v.l.n.r. Leo Rutjes, Kitty Jurrius, Heleen Jumelet, Jan-Laurens Hazekamp.

1 Dedding, Jurrius, Moonen en Rutjes, (2013) *Kinderen en Jongeren actief in Wetenschappelijk Onderzoek; ethiek, methoden en resultaten van onderzoek met en door jeugd*. Houten: Lannoo Campus.

2 Jurrius, K. (2013) *Uit de spagaat; naar een kwaliteitsraamwerk voor Participatief Jongeren Onderzoek*. Amsterdam: Ipskamp Drukkers.

3 Pp. 176.

Stichting Alexander is een niet-commercieel landelijk instituut voor jeugdparticipatie en actiegericht jongerenonderzoek en richt zich op empowerment van kinderen, jongeren en hun ouders en op professionalisering van betrokken professionals en bestuurders. Met ruim vijftientig jaar ervaring in alle leefdo-
meinen van jeugdigen, van zorg tot onderwijs, van gezondheid tot cultuur en van wonen tot werken, is Stichting Alexander in staat om een beweging voor participatie te bewerkstelligen en duurzaam te ver-
ankeren. Onze kennis en expertise wordt uitgedragen via coaching, training, colleges, workshops en publi-
caties. Stichting Alexander werkt voor uiteenlopende opdrachtgevers, op maat, binnen de sectoren welzijn, leefbaarheid, zorg, onderwijs, gezondheid, arbeid en kunst/cultuur.

Jeugdparticipatie – 25 vuistregels

*Jubileumuitgave ter gelegenheid van het
25-jarig bestaan van Stichting Alexander*

© Stichting Alexander, 2019
ISBN/EAN: 978-90-8903-031-3

*Stichting Alexander is een niet-commercieel landelijk instituut voor jeugdparticipatie en
participatief jongerenonderzoek. Meer informatie op: www.st-alexander.nl*